



UNIVERSITÄTS-  
BIBLIOTHEK  
PADERBORN

## Universitätsbibliothek Paderborn

### Directorivm Inqvisitorvm F. Nicolai Eymerici Ordinis Prædicatorum

Nicolaus <Eymericus>

Venetiis, 1607

Qvaestiones Dvodecim de Fide Catholica Inquisitionis officio congruentes.

**urn:nbn:de:hbz:466:1-13589**

**H**ACTENVS Eymericus ex varijs Conciliorum, summorum Ponti-  
ficum Romanorum, & sanctorum Patrū locis multa fidei dogmata col-  
legit, quæ ad institutum huius primæ partis spectabant, in quibus de  
suo nihil apponens, sola recitatione contentus fuit. Nunc duodecim quæ-  
stionibus complectitur multa, quæ ad fidem ipsam, & fidei obligationem  
pertinent, ex quorum ignorantia fideles in singulares errores facile incidere possint, in-  
sinuans etiam multa, quæ iam proximus ad negotium Inquisitorum spectat. In his nos  
omissis multis, quæ Theologorum propria sunt, ea tantum adnotabimus, quæ insigniora  
sunt, quæque magis ad susceptum institutum attinent.

QUÆSTIONES DVODECIM  
de pertinentibus ad fidem,  
Inquisitionis officio congruentes.

QUÆSTIO I.  
De fidei definitione.

SUMMARIUM.

- 1 Fides inchoatio est & primum principium.
- 2 Fides habet certam ac firmam adhesionem.
- 3 Fides est de non apparentibus, & indemonstrabilibus.
- 4 Quæ ratione fides ab alijs habitib. distinguatur.
- 5 Variæ fidei explicationes allatæ a Sanctis.
- 6 Clara & absoluta fidei definitio.

Vide theolo-  
gos. li. 1. S. 1.  
dit. 23. Cano-  
nistas c. Fir-  
miter. de sum-  
ma Trin.

**P**RIMA quæstio est. Fides quid est?  
Ad hanc respondemus iuxta men-  
tem S. Thomæ 2. 2. q. 4. art. 1. quod  
Apostolus ad Hebr. 11. declarat fide-  
des quid est, cum dicit: Fides est sub-

stantia sperandarum rerum, argumentum non ap-  
parentium.

1 Dicitur fides substantia, hoc est, inchoatio pri-  
ma. Nam substantia solet dici prima inchoatio  
cuiuslibet rei, & maxime quando tota res sequens  
continetur in primo principio in virtute; per  
quem modum prima principia in demonstratione  
sunt substantia scientiæ. Et sic dicitur fides, substan-  
tia, hoc est inchoatio prima. Dicitur, speranda-  
rum rerum, hoc est, rerum futurarum desiderata-  
rum. Nam prima inchoatio & principium rerum  
sperandarum, in nobis est per fidei assensum,  
quæ virtute continet omnes res sperandas. in hoc  
enim speramus beatificari, quod aperta visione  
in veritate videbimus ea, quibus per fidem nunc  
adheremus.

2 Dicitur argumentum, hoc est inductiuum ad  
alicui firmiter adhaerendum. Nam per argumē-  
tum intellectus inducitur ad alicui vero adhæ-  
re: unde ipsa firma adhaesio intellectus ad fidei  
veritatem, hic dicitur argumentum.

A 3 Dicitur autem, non apparentium, hoc est, in-  
uisorum & indemonstrabilium. Nam articuli  
† fidei sunt inuisi & indemonstrabiles. quia nec  
videmus ad sensum, nec intelligere, nec inuesti-  
gare valemus per demonstrationem cogentem  
mentem, & necessarium argumentum: sed tantum  
per diuinum dictum mentis oculis intuemur. Ex  
quibus relinquitur, quod Apostolus bene dicit  
cum ait, quod fides est substantia sperandarum  
rerum argumentum non apparentium.

4 Et sic bene dicit: quod per predicta ab alijs,  
quæ ad intellectum pertinent, fidem distinguit.  
Nam per hoc, quod fides dicitur, substantia, di-  
stinguitur a spe & charitate, quæ nulla est in-  
choatio: quia fides est virtutum fundamentum  
primum, & substantia; & non spes, nec virtus alia.

B Per hoc quod dicitur, sperandarum rerum, distin-  
guitur virtus à fide eorum sumpta: quæ ad beati-  
tudinem sperandam non ordinatur. Per hoc quod  
dicitur, argumentum, distinguitur fides ab opi-  
nionem, suspitionem, & dubitationem, per quas non  
est aliquid firma adhaesio intellectus. Per hoc quod  
dicitur, non apparentium, distinguitur fides a scientia  
& intellectu, per quæ aliquid sit apparet. Ex  
quibus omnibus apparet, quod Apostoli prædi-  
cta fidei declaratio est proprie definitio.

5 Omnes autem aliæ definitiones a Sanctis da-  
tæ, potius sunt prædictæ Apostoli explicationes,  
quæ definitiones. Quod enim dicit Augustinus:  
† Fides est virtus, quæ creduntur quæ non viden-  
tur: & quod dicit Damascenus, † quod fides est  
non inquisitus consensus: & quod alij dicunt,  
quod est certitudo quædam animi de absentibus  
supra opinionem & infra scientiam: idem est quod  
dicit Apostolus, argumentum non apparentium.  
Quod vero Dionysius dicit 7. c. de diuinis nomi-  
nibus, quod fides est manens credentium funda-  
mentum, collocans eos in veritate, & in ipsis ve-  
ritatem ostendens; idem est et quod dicitur, sub-  
stantia sperandarum rerum.

6 Ex quibus omnibus potest constare clare fidei  
definitio, quæ sit talis, quod Fides est mentis ha-  
bitus siue virtus, quia inchoatur vita æterna in  
obis, faciens intellectum non apparentibus assentire.

EX

† De-  
reza-  
rum  
opus  
super-  
ter. q.  
praef.  
sum. a.  
stien-  
ma-  
Catho-  
quæ-  
tiali.

† al.

† al. d.  
tis.

† Trad.  
Io. a  
& li. 1. q.  
Euang. q.  
† Lib. 4.



QVAESTIO II.

De articulis fidei, & eorum distinctione.

SUMMARIUM

- 1 Duo speramus in caelo videre, & quae,
- 2 Credibilium prima distinctio.
- 3 Tria de Deo nobis proponuntur credenda.
- 4 Articuli ad diuinitatem spectantes.
- 5 Septem articuli de Christi humanitate.
- 6 Altera articulorum partitio.

SECUNDA ¶ quaestio est. Fidei articuli quot sunt, & quomodo, & qualiter distincti sunt?

Ad hanc respondemus iuxta mentem S. Thomae. 2. 2. q. 1. art. 8. quod quia fides est sperandum rerum, argumentum non apparetur, ut dicit Apostolus ad Heb. 11. illa per se pertinet ad fidem de quibus speramus habere in vita aeterna claram & perfectam uisionem.

1 Duo autem speramus in aeterna patria reuelata facie videre, scilicet essentia diuinitatis, cuius uisio nos beatos facit, & mysterium humanitatis Christi, per quem etiam ad gloriam filiorum Dei accessum habemus, ut dicitur ad Rom. 5. Unde dicitur Io. 17. Hec est uita aeterna, ut cognoscant te Deum uerum, & quem misisti Iesum Christum.

2 Et ideo prima distinctio credibilium est, quod quaedam pertinent ad maiestatem deitatis, & quaedam uero pertinent ad mysterium humanitatis Christi, quod est pietatis sacramentum, ut dicitur 1. ad Timoth. 4.

3 Circa maiestatem autem diuinitatis, tria nobis credenda proponuntur. Primo quidem unitas diuinitatis, & ad hoc pertinet primus articulus. Et quia nomen diuinitatis importat omnipotentiam, omnem scientiam, ac prouidentiam, ideo credere de Deo ea, quae pertinent ad eius omnipotentiam, scientiam, & prouidentiam sub primo isto fidei articulo concluditur.

4 Secundo trinitas personarum, & de hoc sunt articuli secundum tres personas. Tertio uero proponuntur nobis opera diuinitatis propria, quorum primum pertinet ad esse naturae, & sic proponitur nobis articulus creationis. Secundum uero pertinet ad esse gratiae, & sic proponuntur nobis sub uno articulo omnia pertinentia ad sanctificationem humanam. Et quia sacramenta praesertim Eucharistiae, Penitentiae, & Baptismi sunt instituta a Christo ad sanctificandam humanam mentem, ideo credere de Ecclesiae sacramentis, prout credit sancta Romana Ecclesia, sub isto fidei articulo continetur. Tertium uero pertinet ad esse gloriae, & sic ponitur alius articulus de resurrectione carnis, & de uita aeterna, & ita sunt septem articuli ad diuinitatem pertinentes.

5 Similiter etiam circa humanitatem Christi, ponuntur septem articuli, quorum primus est de Incarnatione, siue de conceptione Christi. Secun-

A dus de Natiuitate eius ex uirgine. Tertius de Passionem eius, & morte, & sepultura. Quartus de descensu ad inferos. Quintus de resurrectione. Sextus de Ascensione, Septimus de Aduentu ad iudicium: & sic sunt in uniuerso xiiij.

6 Quidam tamen distinguunt duodecim articulos fidei, sex pertinentes ad diuinitatem, & sex ad humanitatem. Tres enim articulos trium personarum comprehendunt sub uno, quia eadem est cognitio omnium personarum. Articulum uero de opere glorificationis distinguunt in duobus, scilicet in resurrectione carnis, & gloriam animae. Similiter articulum conceptionis, & natiuitatis coniungunt in unum.

QVAESTIO III.

De Fide explicite habenda.

SUMMARIUM

- 1 Obiectum fidei per se quid sit.
- 2 Quae secundo loco ad fidem pertineant.
- 3 Articuli fidei explicite credendi.
- 4 Credibilia secundi ordinis quando explicite credere oporteat.



TERCIA quaestio est. Utrum, ad explicite credendum articulos fidei, quilibet teneatur?

Ad hanc respondemus iuxta mentem S. Thomae. 2. 2. q. 2. art. 5.

1 Quod fidei obiectum per se est illud, per quod homo beatus efficitur, ut supra dictum est.

2 Per accidens autem, uel secundario se habent ad obiectum fidei omnia illa, quae in scriptura Dei diuinitus tradita continentur, sicut quod Abraham habuit duos filios, quod David fuit filius Isai, & alia huiusmodi.

D 3 Quantum ad prima igitur credibilia, quae sunt articuli fidei, tenetur homo explicite credere, sicut & tenetur habere fidem.

4 Quantum autem ad alia credibilia non tenetur homo explicite credere, sed solum implicite, uel in preparatione animi, in quantum paratus est credere quicquid in diuina scriptura continetur. Sed tunc solum huiusmodi tenetur explicite credere, quando hoc ei confiteri in doctrina fidei continetur.

COMMENT. XX.

Verum ad explicite credendum articulos fidei quilibet teneatur. *Explicit* credere hoc loco accipere debemus, id est, aperte, clares, singulariter, & non in confuso credere, siue distincte & specialiter, ut ait Archidiaconus in ecclesiae nones. 15. dist. na, explicare, unde explicite dicitur, est proprie est extendere, & quae extenduntur, perfectius uidentur. Sensus ergo quaestionis hic est: An quilibet fidelis obligetur clare et aperte scire fidei articulos, ita ut sciat hunc esse articulum fidei, quoties de ea re fuerit interrogatus, et in summa conclusionem.

Quid sit explicite credere.

† De hac materia uide beatum Thomam opusculo 23. super e. Firmiter. quod supra est imprefsum ad hoc fidei in summa de fide Catholica. §. quot & qui articuli.

† al. ascensum

† al. diuinitatis.

† Tract. 10. a. 1. & li. 2. q. 1. & 2. & 3.



concludit hic Eymericus ex sancto Thoma, quemlibet obligari ad credendum explicite fidei articulos. reliqua vero, quae in sacris litteris continentur, explicite credere non est ad salutem necessarium. quae quomodo sint accipienda, in sequentibus declarat manifestius. Nam de materia huius quaestionis copiose disserunt theologi cum Magistro, lib. 3. sent. dist. 25. & iterum Eymericus infra in hac eadem parte, quaestio. 12.

**b** Quantum ad prima igitur credibilia, quae sunt articuli fidei, tenetur homo explicite credere. Haec autem prima credibilia in Symbolo continentur: propterea enim Symbolum diuinitus conditum fuit ut paulo antea dicebamus, ut fideles summa religionis capita, quae necessario credere debent, in promptu haberent breui sermone comprehensa.

An sit necessarium memoriter teneri fidei articulos.

Occurrit tamen hic pulchra difficultas, quam sepe vidimus a religiosis Episcopis inquiri: An sit necessarium, quod memoriter quilibet fidelis postquam ad annos discretionis peruenerit, articulos fidei tenere debeat. Et quamuis multa in hac quaestione dici possint, nos Conciliorum & sanctorum Patrum doctrinam nitentes, certiora & securiora trademus. Ac primum quidem absque controuersia videtur dicendum, hos memoriter esse retinendos; nam qui legem non recordatur, facile peccat in legem: in his autem peccare, est a recto veritatis tramite deficere; quare ut beatitudinem consequamur, memoria haec fidei fundamenta retinere debemus. Multae sunt aliae rationes, quibus idem persuadetur efficaciter; sed nos iam probata testimonia proferamus. In concilio Forouulensi sub Carolo & Pipino, postquam singuli fidei articuli recitati sunt, ita legitur. Hanc igitur catholicam fidei sincerissimam puritatem volumus omnes Dei sacerdotes, omnesque gradus Ecclesiae summo cum studio, & absque villo vitio, ita ut ne vnus quidem apex intermittatur, vel augeatur, distincte & sensatim discendo memoria retinere. & paulo post. Symbolum vero & orationem Dominicam omnis Christianus memoriter sciat, omnis

**C** nis aetas, omnis sexus, omnisque conditio, masculi, feminae, iuuenes, senes, serui, liberi, pueri, coniu-gati, inuptaque; puellae: quia sine hac benedictione nullus poterit in caelorum regno percipere portionem. haec tenus ibi. Item in concilio Moguntiaco Caroli Magni tempore celebrato. c. 45. ita scriptum extat: Symbolum, quod est signaculum fidei, & orationem Dominicam discere semper admo-neant sacerdotes populum Christianum. Volumusque ut disciplinam condignam habeant qui haec discere negligunt, siue in ieiunio, siue in alia castigatione emendentur; propterea dignum est, ut filios suos donent ad scholam, siue ad monasteria, siue foras presbyteris, ut fidem catholicam recte discant, & orationem Dominicam, ut domi alios edocere valeant. Et qui aliter non poterit, vel in sua lingua haec discat. haec ibi, & in synodo Rheimensi sub Carolo Magno anno Domini 813. celebrata. c. 2. ita scriptum legitur: Ut orationem, quam Dominus noster Iesus Christus discipulos suos orare docuit, verbis disceret, & sensu bene intelligeret: quia illam ignorare nulli Christiano licet. Burchardus lib. 2. decret. c. 62. & 63.

**D** duo de re hac refert decreta omnino videnda, quae gratia breuitatis omittito, eadem recenset Iuo parte 6. c. 158. & 159. & Isidorus lib. 2. de officijs. cap. 11. refertque; Iuo par. 1. de baptis. c. 88. aut Competentibus salutare Symbolum traditur quasi comonitorium fidei, sanctae confessionis iudicium, quo instructi agnoscant, quales iam ad gratiam Christi exhibere se debeant. & beatus Augustinus lib. 1. de Symbolo ad Cathecumenos. c. 1. Accipite filij regulam fidei, quod Symbolum dicitur, & cum acceperitis, in corde scribite, & quotidie dicite apud vos, antequam dormiatis, antequam procedatis, vestro Symbolo vos munite. Symbolum nemo scribit ut legi possit, sed ad recensendum, ne forte delectat obliuio quod tradidit diligetia, sit vobis codex vestra memoria: quod auditum est, hoc creditur, & quod crediderit, hoc etiam lingua reddatur. haec ille, & refert Iuo par. 1. c. 89. In eadem sententiam multa eiusmodi adduci potuissent, de quibus latius alij.

**E** Ex his apparet in quanto periculo versentur, qui articulos fidei memoriter nesciunt: pauca sunt & facilia haec praeccepta, nemo dicat se non praestare memoria. non haec scribimus, ut cuiquam terrorem incutiamus, sed ut torporem excutiamus ab illis, qui contrarium sentire videntur, cum eos actualiter non ediscant. Episcopis haec cura incumbit, ut singuli fideles haec noscant, caueant ne propterea Dominus in illa die animas subditorum de manu illorum requirat, neque hoc dicimus, ut quemquam reprehendamus, quod vitium a nobis procul abest, sed ut Dei gloriam quaramus, ad quam omnes viri Christiani actiones dirigi debent.

Atque ex his, quae hac quaestione tradit Eymericus, fiet manifestum, vere esse errorem quem attulit idem Eymericus par. 2. q. 10. vers. octaua haereticum videto.

### Q V A E S T I O IIII.

De notitia Articulorum fidei fidelibus necessaria cum minoribus, tum maioribus.

#### S V M M A R I V M.

- 1 Explicatio credendorum per diuinam fit releuationem.
- 2 Superiorum est inferiores docere.
- 3 Praelati & maiores plura scire tenentur, quam alij.
- 4 Laicis & rudioribus quam scire sufficiat.
- 5 Simpliciores quando de subtilitatibus fidei interrogandi.
- 6 Errantes per simplicitatem quando excusentur.

**Q** V A R T A quaestio est. Vtrum ad habendam fidem explicitam de articulis fidei omnes aequaliter teneantur?

**I** Ad hanc autem respondemus iuxta mentem S. Thomae secunda. 2. quaest. 2. art. 6. quod explicatio credendorum fit per reuelationem







† al. omnib. autem hominibus † veniendi ad beatitudinem est mysterium incarnationis & passionis Christi. Dicitur enim Act. 4. non est aliud nomen datum hominibus in quo oporteat nos saluos fieri.

2 Et ideo mysterium incarnationis Christi aliter oportuit omni tempore esse creditum apud omnes; diuersi modo tamen secundum diuersitatem temporum, & personarum.

3 Nam ante statum peccati homo habuit explicitam fidem de Christi incarnatione, secundum quod ordinabatur ad consummationem gloriae, non autem secundum quod ordinabatur ad liberationem a peccato per passionem & resurrectionem: quia homo non fuit praescius peccati futuri. Videtur autem incarnationis Christi praescius fuisse per hoc quod dixit: Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suae, vt habetur Gen. 2. Et Apost. ad Ephe. 5. dicit: Sacramentum magnum esse in Christo & Ecclesia: quod quidem sacramentum non est credibile primum hominem ignorasse.

4 Post peccatum autem fuit explicitè creditum mysterium incarnationis Christi, non solum quantum ad incarnationem, sed etiam quantum ad passionem & resurrectionem, quibus humanum genus a peccato & morte liberatur. Aliter enim non praefigurasset Christi passionem quibusdam sacrificijs, & ante legem, & sub lege, quorum quidem sacrificiorum significatum † explicitè maiores cognoscebant, minores autem sub velamine illorum sacrificiorum, credentes ea diuinitus esse disposita, de Christo venturo quodam modo habebant velatam fidem: † & ea quae ad mysteria Christi pertinent, tanto † expressius cognouerunt, quanto Christo propinquiores fuerunt.

† al. significa-  
ta.

† Apud bea-  
tum Th. 2. 2.  
q. 2. art. 7. ita  
legitur, vela-  
ta cognitio-  
nem.

† Apud beati  
Th. 2. 2. q. 2.  
art. 7. ita, tan-  
to difficilius  
cognouerunt  
quod a Chri-  
sto remorio-  
res fuerunt;  
& tanto faci-  
lius cognoue-  
runt, quanto  
Christo, pro-  
pinquiores  
fuerunt.

5 Post tempus autem gratiae reuelatae tam maiores, quam minores tenentur fidem habere explicitam de mysterijs Christi, praecipue quantum ad ea, quae communiter in Ecclesia solennizantur, & publice proponuntur: sicut sunt articuli incarnationis, de quibus supra dictum est. Alias autem subtiles considerationes circa incarnationis articulos tenentur aliqui magis vel minus explicitè credere, secundum quod conuenit statui & officio vniuscuiusque.

QVÆSTIO VI.

De necessitate credendi explicitè mysterium Trinitatis.

S V M M A R I V M.

- 1 Mysterium incarnationis fide Trinitatis includit.
- 2 Trinitatis mysterium explicitè credendum ab omnibus.

† De hac quo-  
que materia  
videto Theo-  
logos lib. 3.  
sent. dist. 25.

**S**EXTA † quaestio est. Vtrum ad credendum explicitè mysterium Trinitatis quilibet teneatur?

1 Ad hanc respondemus iuxta mentem S. Th. 2. 2. q. 2. art. 8. quod mysterium incarnationis Christi explicitè credi non potest sine

ne fide Trinitatis: quia in mysterio incarnationis Christi hoc continetur, quod filius Dei carnem assumpserit, quod per gratiam Spiritus sancti mundum renouauerit: & iterum quod de Spiritu sancto conceptus fuerit. Et ideo eo modo quo mysterium incarnationis Christi ante Christum, fuit quodammodo explicitè creditum a maioribus, implicitè autem & quasi obubrate a minoribus, ita etiam & mysterium Trinitatis.

2 Et ideo etiam post tempus gratiae diuulgatae tenentur omnes ad explicitè credendum mysterium Trinitatis: & omnes, qui renascuntur in Christo, haec adipiscuntur per inuocationem Trinitatis, secundum illud Matth. ult. Euntes docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, Amen.

QVÆSTIO VII.

An teneatur vnusquisque explicitam fidem habere de contentis in sacra scriptura.

S V M M A R I V M.

- 1 Ad fidem aliqua directe pertinent, & quae.
- 2 Falsum opinari cum pertinacia circa spectantia directe ad fidem, hereticum facit.
- 3 Aliqua vero indirecte ad fidem attinent, & quae.
- 4 Circa haeresis labem errare contingit in spectantibus indirecte ad fidem: & quando.
- 5 Ab haeresis nota multi prius immunes reputati sunt, qui nunc non excusarentur.
- 6 Credibile duplex est genus.
- 7 Non omnia pari ratione proponuntur credenda.
- 8 Quae teneatur homo explicitè credere, & quae implicitè.

**S**EPTIMA quaestio est, Vtrum ad credendum per fidem explicitè omnia, quae sunt in sacra scriptura quilibet teneatur?

1 Ad hanc respondemus iuxta mentem S. Thomae in diuersis eius dictis. primo in prima parte summae q. 32. art. 4. vbi dicit sic; Dicendum, quod ad fidem pertinet aliquid dupliciter: Vno modo directe, sicut ea quae nobis sunt principaliter diuinitus tradita, vt Deum esse trinum & vnum, Filium Dei esse incarnatum: & huiusmodi.

2 Et circa haec falsum opinari hoc ipso inducit haeresim, maxime si pertinacia adiungatur.

3 Indirecte vero ad fidem pertinent ea, ex quibus consequitur aliquid contrarium fidei: sicut si quis diceret, Samuelem non fuisse filium Elchanæ. Ex hoc enim sequitur scripturam diuinam esse fallam.

4 Circa huiusmodi ergo absque periculo haeresis aliquis falsum potest opinari, antequam consideretur, vel determinatum sit, quod ex hoc sequitur aliquid contrarium fidei: & maxime si non pertinaciter adhæreat. Sed postquam manifestum est, & praecipue si sit per Ecclesiam determinatum, quod ex hoc sequitur aliquid contrarium fidei, in hoc errare non esset absque haeresi.

Et



In Directo  
io Bonif.  
ta: propter  
hoc quod no  
nrat manife  
stum, quid ex  
tis sequitur.

5 Et propter hoc multa nunc reputantur he  
retica. quæ prius nõ reputabantur: propter hoc  
nunc est magis manifestum, quid ex eis sequitur.  
Secundum in 2.2. quæstio. 1. artic. 6. in solutio  
ne primi argumenti, dicit sic: Dicendum quod  
aliqua sunt credibilia, de quibus est fides secun  
dum se: aliqua vero sunt credibilia, de quibus  
non est fides secundum se, sed solum in ordine  
ad alia: sicut etiam in alijs scijs quædam pro  
ponuntur vt per se intenta, & quædam ad mani  
festationem aliorum. Quia vero fides principa  
liter est de his, quæ videnda speramus in patria,  
secundum illud ad Heb. 21. Fides est substantia  
sperandarum rerum: ideo per se ad fidem perti  
nent illa, quæ directe nos ordinant ad vitam æter  
nam: sicut sunt tres personæ omnipotentis Dei,  
mysterium incarnationis Christi, & alia huius  
modi: & secundum ista distinguuntur articuli  
fidei. Quædam vero proponuntur in sacra scri  
ptura, vt credenda, non quasi principaliter inten  
ta, sed ad prædictorum manifestationem; sicut  
quod Abraham habuit duos filios, quod ad tactum  
ostium Elitæ suscitatus est mortuus, & alia hu  
iusmodi, quæ narrantur in scriptura sacra in or  
dine ad manifestationem diuinæ maiestatis, vel  
incarnationis Christi: & secundum talia nõ oportet  
articulos distinguere. Tertio in eadem sum  
ma, quæst. 2. artic. 5. dicit sic: Dicendum est igitur,  
quod fidei obiectum per se est id, per quod  
homo beatus efficitur, vt supra dictum est: per  
accidens autem vel secundario se habent ad ob  
iectum virtutis omnia, quæ in sacra scriptura di  
uinitus tradita continentur: sicut quod Abraham  
habuit duos filios, quod Dauid fuit filius Isai: &  
alia huiusmodi.

¶ al. Sicut sũt  
eres personæ  
omnipotentis  
Dei, myle  
rium &c.

¶ al. quicquid  
diuina scri  
ptura conti  
net.

¶ Augustinus  
ad Hierony  
mum episto  
la 19. refer  
tur in e. Ego  
solus. dist. 9.  
inde semendã  
dum est hoc  
fragmentum  
quod multis  
omnibus refer  
t hic Eymeri  
cus.

Quantum igitur ad prima credibilia, quæ  
sunt articuli fidei, tenetur homo explicite crede  
re, sicut & tenetur habere fidem. Quantum autẽ  
ad alia credibilia, non tenetur homo explicite  
credere, sed solum implicite, vel in preparatione  
animi, in quantum paratus est credere quicquid  
¶ in diuina scriptura continetur, sed tunc solum  
huiusmodi tenetur explicite credere, quando ei  
hoc constiterit in doctrina fidei contineri.

Quare explicite est credendum, quod omnia,  
quæ sunt in sacra scriptura, hoc est in libris Ca  
nonicis, sunt vera, vt pote quia diuinitus reuela  
ta. Vnde Augustinus ¶ in Epistola ad Hierony  
mum sic ait: Solum eis libris, qui canonici ap  
pellantur, didici hunc honorem deferre, vñ nul  
lum auctorem, eorum scribendo errasse aliquid  
firmissime credam; alios autem ita lego, vt licet  
sanctitate doctrinarum polleant, non ideo verum  
putem, quia ipsi ita sentiant.

COMMENT. XXI.

¶ Dicendum, quod ad fidem pertinet ali  
quid dupliciter. Scopus in his quæstioni  
bus Eymericus repetit hanc distinctionem, quæ  
nulla nostra eget declaratione, operæ pretium est  
tamen illud interpretari cum dicit: Circa huius  
modi ergo absq; peticulo hæresis aliquis falsum

A potest opinari, antequam consideretur, vel de  
terminatum sit, &c. Nam his verbis apertissime  
indicatur ignorantiam ab hæresi excusare, & per  
consequens a penis in hæreticos latis; neque vero  
hæc est solius Thomæ aut EymERICI sententia his  
locis: nam idem prorsus asserit idem B. Thomas 1.  
Corinth. c. 11. lectione 4. & 2.2. q. 2. art. 7. ad secũ  
dum argumentum, & ibi Caietanus, & 3. lib. sent.  
dist. 25. q. 2. ad primum argumentum, & alibi se  
p̄s, & hanc sententiam quod ignorantia excuset ab  
hæresi communiter Doctores amplectuntur, de quo  
articulo dubio & perdifficili agit late Alfonso  
Castrus lib. 1. c. 9. de vñsa hæretic. punitio. Mel  
chior Canus lib. 12. c. 9. de locis theologicis. Siman  
cas de catho. insit. tit. 26. idem ibidem tit. 28. nu.  
12. 13. & 14. idem in Enchyridio violat. a religio  
nis, tit. 48. & 49. Joannes Roias tractatu de hæ  
ret. par. 1. nu. 64. & seq. & parte 2. assertionem 26.  
Martinus Nauarrus in Manuali, præludio 1. nu.  
15. & 16. & c. 1. magne. 22. Albertinus tract. de  
agnoscendis assertio. q. 12. nu. 4. & q. 23. nu. 6. Pa  
latius Rubius in allegatione de hæresi. §. 4. Joannes  
Imola, Panormitanus & alij in rub. extra de  
sim. Trin. & fide catho. Innocentius, Antonius  
Butrius, & alij in c. firmiter. de sim. Trinuit. Joannes  
Anania in c. firmissime. nu. 8. extra de hæretic.  
Panormitanus & Felypus in c. 1. nu. 2. de hæret.  
Paulus Casirenfis, Baldus, & Iason in rub. C. de  
sim. Trin. Repertorium Inquisitorum verb. ignorã  
tia. & verbo, excusari. & verbo hæresis. §. ex su  
pradictis. & verbo, hæreticus. §. itẽ non est hæreti  
cus, & alij quos prudẽs omitto. nos partim ex his,  
partim aliunde sequentes regulas ad huius loci il  
lustrationẽ collegimus, quibus in foro exteriori sit  
locus, quoties is casus occurrat; occurrit autẽ sepe:

Sit prima regula: Quicumq; Christianus errat in  
his, quæ sunt prima fidei capita, seu articuli in Sym  
bolo comprehensi, & in Ecclesia vulgarit, ac solem  
nizati, hæreticus est, si pertinacia adiungatur: nõ  
quam enim est hæresis sine pertinacia. ita docet hic  
Eymericus nu. 2. & S. Thomas hic ab Eymericõ ci  
tatus. neq; de hac regula video vllam controuersã  
inter Doctores. hæc tamen in sequentibus amplius  
declarabitur. Si quis ergo in his deficeret, nõ possit  
iustam ignorantia causam allegare, cum ex institu  
to & præcepto legis Christianæ hæc scire obligetur,  
& ea nescire nullatenus presumatur.

Sit secunda regula: Qui errat in his, quæ sunt si  
dei ignorantia affectata, & præsertim in his, quæ  
scire debet aut scire presumitur, hæreticus est cen  
sendus: nam qui ignorantia affectata errat, ex ma  
litia propria & animi iniquitate errare putatur;  
immo hic grauius errat, & magis peccat. cap. excel  
lentissimus. 11. q. 3. ibi. Aliud esse ex necessitate,  
aliud ex ignorantia, atque aliud quod de studio  
delinquitur, istudque posterius duobus priori  
bus strictius esse puniendum. hæc ibi. Si quis ergo  
vir doctus velut Theologus in his deficeret: que  
scire tenetur, aut scire probabiliter presumitur, hæc  
non inuaret ignorantia excusatio: saltem quo ad pe  
nas penitentiales & bonorum confiscationem fugi  
endas (vt suo loco dicemus) tamen si paratus cor  
rigi, esset recipiendus.

Ignorantia  
eorum quæ  
indirecte spe  
ctant ad fidẽ  
quando excu  
set in tribu  
nali inquisi  
tionis.

1. Regula.

2. Regula.

Sit



3. Regula.

Sit tertia regula: Qui errat ignorantia crassa & supina in his qua fidei sunt, ac scire debet, nec probabile est ea a fidelibus vel a suo conditionis hominibus ignorari, hereticis etiam consentus est. Huius regula accommodatissima sunt exempla, qua commemorat Melchior Canus lib. 12. de locis Theologicis. c. 10. vers. alteram. Diuus Thomas. Si quis enim homo, etiam de media plebe neget Christum Crucifixum, aut vere mortuum, aut vere a mortuis resurrexisse: aut dicat, superfluum esse & vanum orare pro mortuis, nullo premio iustos a Deo affici, nullo supplicio improbos, & his similia. Item si vir in scolastica Theologia diu versatus, contendat Spiritum sanctum a Filio non procedere, aut Patrem, & Filium eiusdem Spiritus duo esse principia, aut non esse tres penitentiae partes, aut Christianis nullo modo esse licitum cum hostibus bellum gerere, aut Episcopum non esse maiorem simplici sacerdote, aut aliud simile, quod vix est credibile nescire Theologos ad Ecclesiae communem fidem pertinere: si quis inquam ita per ignorantiam errare se dicat, hereticus presumendus est, ac velut talis iudicandus in foro exteriori, nisi forte tam esset stupidus, imperitus, & rusticus, ut iudicibus fidei perspicuum fiat cum omni prorsus malitia caruisse: talis erat ille, qui dicebat Patrem, & Filium & Spiritum sanctum simul incarnatos fuisse, quia legerat illud: Qui natus est de virgine, cum Patre, & sancto Spiritu. Hic. n. in grammatica potius quam in fide deprehensus fuit errare.

4. Regula.

Sit quarta regula: Qui errat in his que fidei sunt ignorantia probabilis, praesertim in his, que explicitae credite non tenentur, qualia sunt que indirecte ad fidem spectant, de quibus Emericus hac questione nu. 3. Item quales sunt multae fidei subtilitates ab heresi & hereticorum poenis excusatur, donec admonitionem perseveraret, non excusaretur. Hanc assertionem seu regulam tenent omnes illi, quos initio huius commentarii citavi. & praeterea Zanchinus tract. de heretic. c. 2. nu. 2. & 3. ubi Campegius, & Albertinus tract. de agnos. assertio. q. 36. nu. 6. horum frequens exemplum est illud Innocentij in c. firmiter. de sum. Trin. & fide catholica. Ut si quis rusticus motus quadam ratione naturali dixisset, quod in diuinis Pater est maior Filio, quoniam in humanis maior est, creditq; Ecclesiam ita tenere; reuera hic hereticus non est, nisi admonitus in errore persistat. Idem iudicatio de eo, qui asseruit Patrem & Filium duos esse Deos, quem ita defendebat Palacius Rubius in allegatione de heresi. Ratio vero potissima huius regula est, quoniam rusticus aut idio- ta, qui ita falso opinatur, opinionem suam credit esse opinionem, aut verius Ecclesiae veritatem, nec ea opinatio est fides, sua, cum ipse fidem Ecclesiae teneat, atque hoc est diligenter animaduertendum in hac causa ad excusandos rusticos & idiotas, qui saepe in hos errores facile labuntur. Adieci etiam in regula, Fidei subtilitates: quoniam in his rudes homines & plebei facile labuntur, tamen absque heresis periculo in quibus inquit beatus Thomas non esse simplices homines examinandos, nisi cum timetur, ne in eis sint ab hereticis deprauati. 2. 2. q. 2. art. 6. in responsione ad 2. argumentum,

A Sit quinta regula: Qui errat ignorantia inuincibili, ab heresi excusatur. Ioannes Maior lib. 2. sent. dist. 22. q. 2. Simancas de catho. institut. titul. 26. nu. 6. & pauci quidam alij. Voco autem inuincibilem seu insuperabilem ignorantiam, eam quam homo superare non potuit, postquam diligentem adhibuit sollicitudinem in veritate inuestiganda. Sed vt ingenue fatear quod sentio, hodie post tam apertam Christianae religionis notitiam, & tam late patentem Euangelij promulgationem, & tot Conciliorum, & sacrorum Doctorem lucem, vix in his, que fidei sunt, ignorantia inuincibilis, seu insuperabilis esse potest.

B Sit sexta regula: Qui errat in his, que sunt fidei, que tamen ipse credere explicitae non tenentur, deceptus ab aliquo viro docto, quem piam & catholicum esse credit, & talis ab alijs communiter habetur, ab heresi, & hereticorum poenis ac etiam a peccato videtur excusandus: quia putat eam doctrinam sanam esse. ita intelligendum est id, quod dicit Magister sententiarum lib. 4. dist. 30. c. 1. vers. si quis hereticus. in haec verba: Si quis haereticus nomine Augustini vel Ambrosij alicui Catholico se offerret, cumque ad suae fidei imitationem vocaret: si ille assentiret, in cuius sententiam fidei diceretur consensisse: non in haereticorum secta, sed in integritate fidei, quam ille haereticus sententiebatur habere. haec tenus Magister, quem sequitur ibidem S. Bonaventura, verb. si quis hereticus. dubio. 2.

C Sit septima regula: Idem prorsus sentiendum est, cum filij errant in fide a parentibus seducti, & in errore nutriti: item discipuli a praepceptoribus & magistris: subditi ab Episcopis & parochis, aut alijs similibus, praesertim si nondum iudicij copotes erant, aut fuerant in his tamen decepti erant, que explicitae scire non tenentur; nam & hi etiam ab heresi & hereticorum poenis excusabuntur. Ioannes Lupus Decanus Segouienfis. tract. de heret. quem refert & sequitur Motaleus in l. 1. tit. 26. partit. 7. q. 14. & haec plane regula videtur apertissime in c. dixit. A postolus. 24. q. 2. in haec verba: Sed qui sententiam suam quamuis fallam atque petueram nulla pertinaci animositate defendunt, presertim quam non audacia sua praesumptionis pepererunt, sed a seductis atque in errorem lapsis parentibus acceperunt, quarunt autem cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati, cum inueniant, nequaquam sunt inter haereticos deputandi. haec tenus ibi. tales ergo mitissime sunt tractandi, & leuissime etiam penitentiae eis iniungendae.

Quod si quis pro heresi, aut heresis suspitione inquisitus seu captus, talem excusationem proponat dicens, se ita tenere, quia a magistro ita didicit, cuius opiniones sequi non erat vetitum: tunc discutenda est illa questio, An videlicet sint reputandi heretici, qui erroneam alicuius magistri doctrinam seu opinionem sequuntur: de qua Beatus Thomas quodlibeto. 3. q. 4. artic. 10. Augustinus de Ancona in summa de potestate ecclesiastica, quest. 28. art. 2. Albertinus tract. de agnosce. assertionibus, quest. 21. nu. 34. 35. & seq. Turvremata in summa de Ecclesia lib. 4. par. 2. cap. 17. Siluester in summa, verbo,

Igne inuincibilis

6. Reg.

7. Reg. Ecclesie facit p. sitiones ricas au tholica solum d. rar q. aut.

An ver el falli nopoliti edeat ab ttorre.



verbo, opinio. q. 1. & alij ab his citati. in quo articulo multa sunt capita distinguenda, sicut luculenter & copiose prae citato loco distinguit Turrecremata, quae quia breuiter referri non possunt, & maiori ex parte in supradictis regulis videntur contineri, consulto omittimus, alibi fortassis opportunis locis commodius relatu.

Tradidi haec tenus generales regulas, quibus intelligatur, quando ignorantia excuset, quando contra non prosit in causis fidei: eas vero singulis casibus applicare prudentis iudicis est: nam singulatum omnia praescribi non possunt. Neque in his locutus sum in foro interiori: an videlicet qui praedictis modis in fide errant, peccent mortaliter, vel venialiter vel aliquas censuras incurrant: isthaec enim contemplatio Theologorum est, & aliorum nunc cetera persequamur.

b Et propter hoc multa nunc reputantur haeretica, quae prius non reputabantur. Nota hic Emericum cum beato Thoma non dicere multa sunt nunc haeretica, quae prius non erant: quod tamen verissime dicere potuisset: nam haec propositiones, Christus non resurrexit, non ascendit in caelum, non est natus de uirgine, & alij id genus multae, his temporibus sunt haereticae, tamquam e diametro repugnantes ipsi articulis fidei Christianae, quae tamen ante incarnationem Filij Dei erant verissima. Dixit autem beatus Thomas, & Emericus multa hodie haeretica reputari, quae prius non reputabantur, non quia Ecclesia faciat propositionem aliquam de vera fide, & de catholica haeretica, & e converso: sed quia cum nondum de aliquibus dogmatibus conflatum ac definitum esset, quid esset secundum catholicam fidem tenendum, Ecclesia declarat, haec quidem tamquam catholica dogmata ab omnibus orthodoxis recipienda, illa vero ut haeretica respuenda. ita erudite docent Turrecremata in summa de Ecclesia lib. 4. par. 2. c. 3. ad 6. argumentum, Alfonso Casirus lib. 1. cap. 3. aduersus haereses, & Albertinus de agnos. assertio. q. 1. nu. 11. & seq.

Controversiam vero illam: An propositiones haereticae a quocumque prolatae, dicende sunt haereticae, an tunc solum cum a viro Christianam religionem professio proferuntur, ut minus vtilem missam facimus, eam tractant Adrianus 4. sent. quaest. 1. de confessione, Alfonso Casirus lib. 1. c. 1. de iusta haeretico. & Turrecremata lib. 4. de Ecclesia, par. 2. c. 3. ubi non pendere ab assertore autumat. Contra scribit Melchior Canus lib. 12. c. 3. de locis Theolo. Sed horum sententiae ita nobis videntur conciliandae: Bisariam enim hoc nomen haeresis accipi potest. Primo simpliciter pro ipsa propositione veritati catholicae contraria; & hoc modo intelligi potest opinio asserentium, ad constituendum haeresim non esse necessariam assertorem esse Christianum. Altero modo sumi potest nomen haeresis pro impio haeresis crimine quod perpetrantes & sunt & nominantur haeretici. & hoc modo procedere potest contraria doctorum opinio asserentium, ad constituendam haeresim & hominem haeticum, necessarium esse assertorem fore Christianum, de quo late Conarruuias lib. 3. nauar. resolut. c. 1. nu. 2. adde Caietanum 2. 2. q. 11. art. 1.

A QVAESTIO VIII. Fidei non posse subesse falsum, sit ne omnibus necessario credendum.

SUMMARIUM.

- 1 Ratio formalis obiecti fidei est prima veritas.
2 Fides nullam continet falsitatem.
3 Et hoc omnes explicite credere oportet.

QVAESTIO. Quae est, utrum credere explicite, quod fidei non potest falsum subesse, quilibet teneatur? Ad hanc respondemus iuxta mentem sancti Doctoris Thomae. 2. 2. q. 1. art. 3. q. nihil subest alicui potestiae vel habitui aut etiam actui, nisi mediante ratione formali obiecti: sicut color videri non potest nisi per lumen, & conclusio sciri non potest nisi per medium demonstrationis.

1 Dicitur est autem, quod ratio formalis obiecti fidei est veritas prima: unde nihil potest cadere sub fide, nisi in quantum stat sub veritate prima, sub qua nullum falsum stare potest, sicut nec non ens sub ente, nec malum sub bonitate.

2 Unde relinquitur, quod fidei non potest subesse aliquod falsum.

Quod autem prima veritas non habeat admixtam aliquam falsitatem: hoc explicite est credendum, cum sit pura & summa veritas, quae est Deus. Nullus enim intellectus concipit, quod Deus dicat mendacium, neque falsum: Non est enim Deus ut homo, ac Filius hominis ut mentiatur.

3 Ergo consequenter credendum est explicite, quod fidei non potest falsum subesse.

Al. lucem

Numer. ca. 2. ita: Non est Deus quasi homo, ut mentiatur nec ut Filius hominis, ut mutetur.

COMMENT. XXIII.

UNA est assertio, Fidei nullum potest falsum subesse, quoniam prima nititur. Haec assertio aperte intelligitur ex his, quae scribit Beatus Thomas, & ibi Caietanus 2. 2. q. 1. art. 1. ex quibus hanc colligo explanationem, Fides nostra pro obiecto formali Deum habet, quatenus Deus prima veritas est; per primam autem veritatem cum Dionysio in lib. de diuinis nominibus c. 7. intelligo simpliciter & semper existentem veritatem infallibilem, & nusquam mutabilem, aut uel in minimis incertam. Si quis enim querat a nobis, quare credimus Deo; apte respondebimus, quia est ipsa certissima & constantissima veritas: & articulos fidei, & cetera quae ad Deum spectant, ideo credimus quia a prima & infallibili veritate, nepe Deo, reuelata sunt, & propterea ipsa prima veritas, hoc est Deus, dicitur fundamentum fidei.

Hanc tamen Catholicam veritatem nonnulli multis rationibus euertere nituntur, asserentes aliquando Deum, licet non per se, humano tamen Angelicorum ministerio homines sefellisse, quas longa serie numerat Melchior Canus lib. 2. cap. 2. de locis theologicis, & in sequentibus eiusdem abunde satisfecit: eas nos libenter omittimus, quia non sunt instituta nostra. Haec summa est, Deum neque de potestati

Quid nominis primae veritatis intelligitur.

Dens nec fallit, nec fallitur unquam.

E absolu-

Ecclesia non facit propositiones haeticas aut catholicas, sed solum declarat quales sunt.

An veritas et falsitas propositionum dependet ab assertore.



absoluta, neque de potentia ordinaria mentiri posse, aut quemquam fallere, nec per se, nec per alium, adeoque hoc verum esse, ut contrarium sit hereticum iudicandum. De potentia absoluta Dei loqui mihi videtur Augustinus lib. 1. de symbolo, cap. 1. dum ait: Deus omnipotens est, & cum sit omnipotens, mori non potest, falli non potest, mentiri non potest. & lib. 22. de Civitate Dei. c. 15. dum ait: Sed de omnipotentia eius, quæ tot & tanta facit mirabilia, iam multa diximus. Si volunt invenire quod omnipotens non potest, habet, prorsus, ergo dicam, mentiri non potest. hæc ille. Quod manifestius mihi expressisse videtur ipse Dominus quando Lucæ 21. ait: Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. quasi diceret: Vel concidat omne cælum, omnisque natura divina, tamen veritas consistat necesse est. De potentia vero ordinaria res est apertior. ad Romanos 3. Paulus scribit ita: Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax. & Num. 23. scriptum est: Non est Deus quasi homo, ut mentiatur. Quod autem nec per alium, aut hominem, aut Angelum fallere quemquam possit Deus, aperte indicat natura mendacij, quod sua natura malum est & peccatum, Deus autem peccati causa non est. & si per ministros suos Deus unquam fessisset, certe sacrarum litterarum firmitas corrueret, & fidei fundamenta laberentur, dum dubitaretur an in his, vel in illis Deus per ad ministros suos vera esset locutus. ergo ut has impietates & blasphemias faciamus, asseramus omni no nulla ratione Deum unquam fessisse, aut fallere posse: & inde colligamus ulterius cum Eymerio hac quaestione: Fidei, que primam veritatem, hoc est Deum, magistram habet, nullo modo falsum subesse posse.

Deus nunquam  
mentiur.

b Nullus enim intellectus concipit, quod Deus dicat mendacium neque falsum. ] Atque hoc est certissimum fidei dogma; nam si Deus prima & simplex veritas est, nullum mendacij genus ad mixtum habere potest: veritas enim & mendacium e diametro opponuntur, nec possunt in eodem reperi subjecto, ut communis habet philosophorum assertio. atque hinc colliges, quam stulte delirarent Armeni heretici, qui mendacem Deum faciebant, ut refert Præteolus lib. 1. de sectis hereticorum. c. 67. Mendacium enim, quod in viro probo admittere indignum est, in Deo summo bono ponere non verentur. Sed eorum dogmata synodus Calcedonensis cum Eutyche & Dioscoro, (quos Armeni veluti duces sequebantur) damnavit.

#### QVAESTIO IX.

De confessione exteriori fidei.

S V M M A R I V M.

- 1 Præcepta affirmativa pro loco & tempore obligant.
- 2 Confessio fidei non semper, nec quovis loco est facienda.
- 3 Quibus in casibus necessaria sit fidei confessio.
- 4 Et quando sine ulla culpa omitti possit.



ON A quaestio est. Vtrum fidei confessio sit necessaria ad salutem sic, quod ad fidem profitendam quilibet teneatur?

Ad hanc respondemus iuxta mentem S. Thomæ. 2. 2. q. 3. art. 2. quod ea, quæ sunt necessaria ad salutem: cadunt sub præceptis divine legis: confessio autem fidei, cum sit quoddam affirmativum, non potest cadere nisi sub præcepto affirmativo: vnde eodem modo est de necessarijs ad salutem, quo modo potest cadere sub præcepto affirmativo divine legis.

1 Præcepta autem affirmativa, ut supra dictum est, non obligant ad semper, etsi tempore obligent, obligant autem pro loco, & tempore secundum alias circumstantias debitas, secundum quas oportet actum humanum limitari ad hoc quod sit actus virtutis.

2 Sic igitur confiteri fidem non semper, neque in quolibet loco est de necessitate salutis, sed in aliquo loco, & tempore: quando scilicet per omissionem huius confessionis subtraheretur honor debitus Deo, & etiam vtilitas proximis impendenda: puta si aliquis interrogatus de fide taceret, & ex hoc crederetur, vel quod non haberet fidem, vel quod fides non esset vera, vel alij per eius taciturnitatem auerterentur à fide: in huiusmodi enim casibus confessio fidei est de necessitate salutis, iuxta illud Roma. 10. Corde creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem.

3 In huiusmodi enim casibus necessitatis, ubi fides periclitatur, quilibet tenetur fidem suam alijs propalare vel ad instructionem aliorum fidelium, siue ad confirmationem vel ad reprimendum infidelium insultationem: sed alijs temporibus instruere homines de fide, non pertinet ad omnes fideles.

4 Si autem turbatio infidelium oriatur de confessione fidei manifesta absque aliqua vtilitate fidei vel fidelium, non est laudabile in tali casu fidem publice confiteri: vnde Dominus dicit Matth. 7. Nolite sanctum dare canibus, neque margaritas vestras spargere ante porcos, ne conuersi dirumpat vos. Sed si vtilitas aliqua fidei speretur, aut necessitas adsit, contempta turbatione infidelium, debet homo fidem publice confiteri: vnde Matth. 15. dicitur, quod cum discipuli dixissent Domino, quod pharisæi audito eius verbo scandalizati sunt, Dominus respondit: Sinite illos, scilicet turbati: cæci sunt, & duces cæcorum.

#### COMMENT. XXIII.

a HÆC quaestio elegantem, vtilem, & cognitum necessariam habet materiam, & in primis ad officium sanctæ Inquisitionis pertinet. Nos vero quia forte à paucis est nostris est disputata in tractatibus, quos de penis hereticorum conscripserunt, ideo summa rerum capita ad rem nostram spectantia aperte & dilucide attingemus. Tota autem tractatio duabus potissimum partibus absoluetur.

Prima



Prima erit, & quando obligemur ad confessionem fidei exteriorem, & quando liceat si dem occultare.

Altera vero, Numquid, cum quis quo tempore obligatur fidem profiteri, eam negat, sit hereticus, vel de heresi suspectus, ita ut in hereticorum pgnas incidat, aut contra, nullam penitus contrahat heresis suspicionem.

Ex hac questione una potissimum colligitur catholica conclusio, qua dirimitur prima pars disputationis: ea vero huiusmodi est; Confessio fidei est necessaria ad salutem ex vi precepti affirmatiui obligantis pro loco & tempore. Hac autem conclusio de fide est adeo ut contraria heretica sit; quam probat illud ad Romanos, 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Et illud Matth. 10. Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo, qui in caelis est; qui autem negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo, qui in caelis est. Lucae, 9. Qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet cum venerit in maiestate sua. Idem tradit Beatus Augustinus super Ioan. c. 18. tract. 113. & alij quos paulo post citabimus.

Hinc colligitur vel ex hoc solo capite, hereticos iudicari potuisse Helesaitas, sine Helesaitas, qui affirmabat Christum in cornentis seu in necessitate, ore negari posse sine peccato, dummodo corde crederetur, ut referunt Eusebius lib. 6. Historiæ ecclesiasticæ c. 31. & Nicephorus lib. 5. c. 24. & Breviarium Romanum in vita Fabiani Pape; quam heresim refert etiam Eymericus infra p. 2. q. 10. vers. septima heresis est.

Hæc ita positis, observandum est, vltimus discretio inter precepta negativa & affirmativa, nam illa semper & ubique obligant, & ad semper, ut non esse occidendum, non esse Deum negandam, & similia hæc vero, nempe affirmativa, semper quidem obligant, sed non ad semper, sed pro certis locis atque temporibus. Preceptum igitur confitendi, fidei per actum exteriorem cum sit affirmatiui, non obligat pro quavis temporis differentiâ, sed ut hoc loco scribit Eymericus ex Beato Thoma pro loco & c. p. 10. quando scilicet per omissionem huius confessionis subtraheretur honor debitus Deo, vel etiam utilitas proximis impendenda, ergo his cessantibus non erit necessarium confiteri, sed & verbis & factis poterit omitti fidei confessio exterior.

Ceterum ut hæc intelligantur apertius, notanda est doctrina Caietani 2. 2. q. 4. art. 2. que & vera est, & communiter recepta, scilicet, aliud esse fidem propriam occultare, aliud vero alienam profiteri, nam fidem propriam occultare, cum nec honor Dei, nec utilitas proximi contrarium possit ulat, multis modis licet, c. clericus, de vita & honest. cleri, profiteri autem alienam fidem, vel negare propriam, dicendo serio se non esse Christianum, vel utendo habitu proprio infidelium, præsertim eo, qui in honore idolorum & scilicet sui institutus est, nullo pacto licet; quoniam hoc suapte natura malum est, quod nusquam licet admittere, cum hæc si fieri non possint, sine professione cultus illius, quem infideles retinent,

ita scribit, & vere Caietanus apud S. Thomam 2. 2. q. 2. ar. 2. & Silvester in Sum. verbo fide, q. 2. nu. 8.

Ex his refellitur opinio Hugonis Archiepiscopi, Joannis Fautuz, & aliorum in c. ut ilem, 2. 2. q. 2. quos sequitur Gemianus in c. non in quemquam, 2. 2. q. 1. & Iason in l. si mox, nu. 4. ff. sol. mat. ubi asserunt excusari forte catholicum, si promitteret hereticis verbi gratia Patrem, se eorum sectam secturum, ut ea cognita, eandem posset confutari, quoniam hoc sua natura malum est, neque exemplum quibus utuntur, eis ullo pacto suffragantur, cum neg. Iehn. 4. Reg. c. 10. idolis Baal sacrificaverit, licet vellet sacrificare finxerit, ut perfidos sacerdotes, interficeret, neque David errorem aliquem, aliene secte fuerit professus, lib. 1. Reg. c. 21. sed solam stultitiam simulaverit coram Rege Achis. Atque hæc brevitè dixisse sit satis, quantum ad primam disputationis partem attinet.

Sed iam alterum susceptæ tractationis caput absolvamus: numquid scilicet is sit putandus hereticus, aut de heresi suspectus, vel nullo modo suspectus, qui quo tempore fidem fateri obligatur, eam abnegat, & verbis seu factis aliquid hereticale committit, ut si verbi gratia à Turcis quis captus metu mortis abneget Christum, & Mahometem verum esse prophetam cõfiteatur: aut ad illius Meschitam thus offert: aut à Lutheranis interceptus compellatur, Pape potestatem diffiteri, nullumque imaginibus honorem exhibere, immo eas concutere, aut delere cogatur.

Ac primum quidem observandum est, duplicem esse coactionem, unam absolutam, quam recte insuperabilem vocare possumus: alteram, vero conditionalem, ut docet gloss. communiter recepta in cap. ad eius, in verbo, in iura, dist. 6. & in cap. si quandoque, in verbo, erroris, 15. q. 3. & Albertinus tract. de agnos. assertionibus, quest. 30. num. 7. quibus positus, dico plurimum referre, an facta heretica committantur coactione absoluta & insuperabili, ut si quis ligatus & penitus renitens cogatur non per se, sed per alios genuas Mahometi stultitiam, aut circumcidi, aut aliquid huiusmodi horrendum pati, quod iam hic nullum adesset peccatum, cum nulla eius interveniat voluntas, scilicet eius enim actus malus peccatum est, quatenus voluntarius est, unde in cap. maiores, extra de baptis. & eius effectus, dist. ult. circa finem scribitur ita: Sicut nec ille notam alicuius reatus incurrit, qui contradicens penitus & reclamans, thurificare idolis cogitur violenter, hæc ibi. Atque de hoc genere coactionis videtur accipiendum illud lib. 2. Machab. c. 6. ubi cum esset sermo de usque Iudeis inferebatur iussu Antiochi dicitur ita: Ducebantur autem cum amara necessitate in die natalis regis ad sacrificia, & cum Libero sacra celebrabantur, cogebantur hedera coram nati Libero circumcere, hæc ibi. De eodem quoque coactionis modo loqui videtur eccilium Ancyranus c. 3. quod paulo post referam.

Ac vero committantur coactione mixta seu conditionali, ut si quis pro evitanda morte aliquod factum hereticale commiserit, ut in predictis exemplis constat, nam hic proculdubio mortale peccatum committitur, & potius moriendum est, quam id perpetrandum, ut in super-

An sit hereticus qui metu compulsus aliquid hereticale committit.



rioribus ostendimus, & tradunt glossa & Doctores prae citatis locis.

Rursus animadvertendum est huius quaestiones difficultatem totam in hoc consistere, an is metus, quo quis compellitur ad facta vel dicta haereticalia (quo absente talia committerent esset haeticus vel saltem de haeresi suspectus) excuset hominem & ab haeresi & ab omni haereticis suspitione. & Albertinus tract. de agnos. assertio. quae st. 50. nu. 6. ab here si excusandum dicit. eum sequitur Simancas de ca. lbo. in situ. tit. 17. nu. 19. & seq. quoniam satis est manifestum, hos inuoluntarios haec mala parare, licet moriendo possent euare: sed quoniam mori magnum est vitae opus, & valde difficile, ideo elegerunt potius vitam cum peccato, quam mortem cum gloria. At quia non videtur aperte eorum voluntas in hac consentire, cum inuiti quodammodo metu suppliciorum aut mortis trahantur; ideo ab haeresi excusantur: haeresis enim nunquam perficitur, nisi per praesens consensus accedat, nec haeresis consistit in dictis aut factis, sed intellectu & voluntate, unde amplius consequitur, ut nec praesens haeticorum affici debeat, qui metu lapsus est. Simancas de catho. iustitu. tit. 17. num. 36. Albertinus in repet. rubr. de haeret. lib. 6. q. 13. nu. 67. & seq. Conradus Brunus lib. 1. c. 4. de haeticis, qui licet nominatim non dicantur tales coactos penas haeticorum effugere, sed tamen aperte sentiunt, dum non esse haeticos audacter asserunt. atque huic sententiae eo libentius subscribo, quod apertius video humanae nostrae naturae fragilitatem, quae facile incommoda, quaeque timens, mala quaeque grauissima committit.

Monet tamen Simancas praefato loco, nu. 37. ad hoc ut verisimile sit, eum, qui facta vel dicta haereticalia admisit, non consensisse, nec haeticum, vel apostatam fuisse, oportere ut delect, & metu cessante statim conuertatur, & poeniteat; alioquin si diu tacuit, nec reclamauit, ratum habuisse videtur turpem & haeticalem actum.

De coactis, eorumque immunitate, & receptione ad sacram Ecclesiae communionem elegans extat decretum in vetustissimo concilio Ancyrano. ca. 3. cuius fructu nolui lectorem carere, ita autem habet: Qui fugientes timore persecutionis, comprehensi sunt, vel a familiaribus, seu a domesticis traditi, vel bona propria amiserunt, vel sustinuerunt tormenta, vel etiam carceribus inclusi sunt, & tamen proclamauerunt se esse Christianos: quin etiam perseuerante violentia, ad id usque perduci sunt, ut manus eorum apprehensas & violenter attractas, super sacrificia imponerent, illis scilicet perseuerantibus in fide, & Christianos se esse vociferantibus: hoc ergo quod eis inuitis, alijs cogentibus contingit, si luctu & dolore animi acerbè se ferre demonstrant, ipsique humili per bonam conuersatione habitu incedentes, dolere se id quod inuiti coacti sunt, doceant, hos tamquam inculpato a communione non vetari. Si autem iam prohibiti sunt ab aliquibus a communione maioris diligentiae & inquisitionis causa, aut per aliquorum ignorantiam, statim recipi oportet. haec tamen ibi. Videtur autem, ut praedixi hic locus accipiendus de primo genere coactionis, quam

A paulo antea absolutam siue insuperabilem uocamus, in quibus propterea conciliu post factum commissum etiam absoluta coactione humilem poenitentiam postulat, quia initio metu persecutionis fugientes delinxisse uidebantur, ut agnoscas antiquam, & seueram Patrum disciplinam in his, quae circa fidem committentur.

Illis autem, qui non penitus coacti recesserunt, grauiorem poenam imponit idem concilium Ancyranum c. 4. in haec uerba: De his qui sacrificare coacti sunt, insuper in templis idolorum conauerunt si qui eorum cum habitu cultiori ad templum perducti sunt, atque ibi pretiosiori veste adhuc mutata, eam participes facti sunt idolorum, indifferenter fumentes omnia, quae fuerunt apposta: placuit eos inter audientes uno anno constitui, tribus autem alijs annis agere poenitentiam, sed ex ipso terminio per biennium tantum modo orationi communicare, tertio autem anno reconciliari sacramentis. haec tamen ibi. & concordat concilium Arelatense II. c. 11. uerba autem illa: Placuit eos inter audientes constitui, hoc significat, ut uelut catechumeni tractentur, ac in rebus fidei per sacerdotes instruantur.

Sed haec quidem omnia, hos ita coactos non fuisse haeticos demonstrant: num autem haeresis suspicio aliqua corroboratur, & qualis ea sit, a nostris non est perfecte iudicatum, nec potest certa regula definitur, nec tamè admonet Gerson tract. de proestat. considerat. 12. tales habendos esse suspectos de haeresi uel idolatria, uehementer uel leuiter; secundum quod pluries, cause suspensionum aggravantes aut minuentes concurrunt, itaque personarum & metus rationem esse habendum puto; nam si metus grauis est, & qui uirum constantem commouere possit, plane haeresis suspicionem uel excludit, uel minuit, dummodo cessante metu conuertatur & ingemiscat qui deliquit; si autem metus leuis erat, aut non metus mortis, sed leuis suspensionis, carceris, famis, & similibus, quae nec uitam adimere, nec membrorum mutilationem afferre suo genere poterant, & persona grauis erat, & causam fidei probe intellegendis, quales sunt Episcopi, Clerici, Monachi, Theologi, Nobiles: & similes, si succumbant, non effugiunt saltem uehementem haeresis suspensionem: nam indicare uidentur se in fide languere, & parum ei tribuere, dum ob leuem causam ei renunciant, & interius in corde non obscure presumuntur fidem deseruisse, & contrarium errorem approbasse, postquam leui periculo uicti succubuerunt. non ita de feminis, puellis, pueris, aut similibus sentiendum, quos minor metus facilius auertit.

Ergo qui post lapsum statim reuertuntur, recipiendi sunt benigne, & mitissime tractandi, & si in eis nulla haeresis, aut haeresis suspicio orta fuerit, nulla poenitentia haeticis aut suspectis conuersis imponi consueua, qualis est abiuratio, aut canonica purgatio, in iugeda erit, sed alie pro modo culpa & qualitate personae, admonebunturque sua ignaue & turpitudinis, cum elegerint peccare potius quam Deo obedire: his quales poenitentiae olim iniungerentur, decreta concilij Ancyranum & Arelatensis paulo antea relata demonstrant.

Qui



Q V A E S T I O X.

Disputandum ne sit publice de fide.

S V M M A R I V M.

- 1 In disputatione de fide duo consideranda.
- 2 Disputatio de fide quando cum vitio fiat, & quando cum laude.
- 3 Coram sapientibus & firmis in fide tutum est disputare.
- 4 Quo casu coram simplicibus disputandum de fide sit.
- 5 Et quando ab huiusmodi disputatione abstinendum.
- 6 Clericis concessa est, & vetita laicis disputatione de fide.

+ vide Ricardus 2. 1. tract. 7. res. 2. 1. de Reg. Principum



DECIMA<sup>a</sup> quaestio est, Vtrum<sup>b</sup> de fide liceat publice disputare?

1 Ad hanc respondemus iuxta mentem S. Tho. 2. 2. q. 10. ar. 7. quod in disputatione fidei duo sunt consideranda. Vnum quidem ex parte disputantis: aliud autem ex parte audientium.

2 Ex parte quidem disputantis est consideranda intentio. Si enim disputet tanquam de fide dubitans, & veritatem fidei pro certo non supponens, sed argumētis experiri intendens, proculdubio peccat tanquam dubius in fide, & infidelis. Si autem disputet aliquis de fide ad confutandum errores: vel etiam ad exercitium, laudabile est.

3 Ex parte vero audientium considerandum est, vtrum illi qui disputationem audiunt, sint instructi & firmi in fide, an simplices, & in fide titubantes: & quidem coram sapientibus in fide firmis nullum periculum est disputare de fide: Si tamen coram simplicibus, est distinguendum; quia aut sunt solliciti siue pulsati ab infidelibus, puta Iudaeis, vel haereticis, aut paganis nitentibus, in eis corrumpere fidem aut omnino non sunt solliciti super hoc, sicut in terris, in quibus non sunt aliqui infideles.

4 In primo casu necessarium est publice disputare de fide dummodo inveniatur aliqui ad hoc sufficientes & idonei, qui errores confutare possint. Per hoc. n. simplices in fide confirmabuntur, & tollitur infidelibus decipiendi facultas: & ipsa taciturnitas eorum, qui resistere deberent puertentibus fidei veritatem, esset erroris confirmatio. Vnde Gregorius in 2. pastoralis. Sicut in cauta locutio in errore, prahit, ita indiscretum silentium eos qui eruditi poterant, in errore derelinqt.

5 In secundo vero casu periculosum est, publice disputare de fide coram simplicibus, quorum fides ex hoc est firmior, quia nihil diversum audierunt ab eo quod credunt. Et ideo non expedit eis, ut verba infidelium audiant disputantium contra fidem. Non enim debemus disputare de his, quae sunt fidei, quasi de eis dubitemus: sed propter veritatem manifestandam, & errores confutandos. Oportet enim ad fidei confirmationem aliquando cum infidelibus di-

† Apud Thomam ita; sed circa simplices, &c. † al. intendētib.

† Secundae partis cap. 4.

E 3 sputare

Qui autem aut tarde reuertuntur, aut leui timore victi succubuerunt, praesertim si prelati sint, Clerici, Monachi, vel Theologi, grauius puniendi sunt, & ad abiurationem compellendi propter heresis suspicionem quam merito contraxerunt.

Neque his aduersatur Emerici doctrina par. 2. q. 41. num. 7. & q. 49. m. 5. qui videtur iudicasse velle eos, qui metu mortis fidem abnegant inter hereticos esse computandos: quonia in illis locis diximus, illa intelligenda sunt concurrere, quae paulo antea memorauimus.

**b** Quando scilicet per omissionem huius confessionis subtraheretur honor debitus Deo, & etiam vtilitas proximis impendenda, &c. ] Ad hunc locum comprobandum omnino reuocandum est ad memoriam, singulare illud & omni imitatione, & recordatione dignissimum Eleazari exemplum, lib. 2. Machab. c. 6. qui cum duceretur ad supplicium propterea quod nollet contra legis preceptum carnem porcinae manducare, & illi qui astabant iniqua commiseratione commoti, tollentes eum secreto rogarēt offerri carnes quibus vesci ei licebat, vt simularetur manducasse, sicut tyrannus imperauerat de sacrificij carnibus vt hoc factu a morte liberaretur: at ille sanctus, & grauis senex constanter respondit in haec verba. Non enim aetati nostrae dignum est fingere: vt multi adolecentes arbitantes Eleazarum nonaginta annorum transisse ad vitam alienigenarum, & ipsi propter meam simulationem, & propter modicum corruptibilis vitae tempus decipiantur, & per hoc macula atque execrationem meae senectutis conquiram: nam etsi in praesenti tempore supplicij hominum eripiar, sed manu omnipotentis nec viuus, nec defunctus effugiam. Quamobrem fortiter vita excededo, senectute quidem dignus apparebo, adolosecentibus autem exemplum forte relinquam, si prompto animo ac fortiter pro grauissimis, ac sanctissimis legibus honesta morte perfungar. haec enim ibi. itaq; ad supplicium ductus, gloriosa morte occubuit. Ex quibus fit consequens, quod cum honor Deo debitus, aut vtilitas proximorum id postulat, de necessitate salutis est fidem profiteri, Eleazari & multorum aliorum sanctorum exemplo, quos breuitatis gratia cofulto omittimus.

D

E

**c** Si autem turbatio infidelium oriatur de confessione fidei manifesta, &c. non est laudabile in tali casu fidem publice profiteri. ] Sed hoc videtur refragari praecceptoris nostri legi iubenti, vt doceamus omnes gentes & praedicemus Euangelium omni creaturae. Sed non est ita, tamen est enim omnibus sit praedicandum, non tamen temere id est faciedum, quoties fides nostra deluderetur, & nulla vtilitas inde speraretur, vt optime hoc loco docet auctor ex Beato Thoma; praesertim cum de hac re disserens Dominus noster precipiat ne margaritae projiciantur ante porcos, hoc est, ne Euangelium & veritatis thesauros proponamus illis temere qui aspernaturi sunt eorum valorem.

serbum Dei uando praedicandum.



sputare, quodque quidem defendendo fidem, secundum illud 1. Petri 3. Parati semper ad fatid factionem omni poscenti vos rationem de ea, quae in vobis est spe, & fide: Quoadque autem etiam ad conuincendos errantes: secundum illud ad Titum 1. Ut sit potens exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere. Et act. 9. dicitur, quod Saulus inualefcebat & confundebar Iudaeos, & quod loquebatur Gentibus, & disputabat cum Graecis.

6 Vnde talibus de causis disputare de fide clericis literatis licet, laicis autem, & praesertim illiteratis non licet. Et ideo Alexander quartus imposuit poenam laicis de fide catholica disputantibus publice vel priuatim. Vnde lib. 6. extra de heret. c. quicumque. §. in hibemus, dicit sic, Inhibemus quoque ne cuiquam laicae personae liceat publice vel priuatim de fide catholica disputare; qui vero contra fecerit, excommunicationis laqueo innodetur.

## COMMENT. XXV.

**T**ota haec questio continetur his septem axiomatis.

Primum est: Disputare de fide de ea dubitando, peccatum est infidelitatis.

Alterum est: Disputare de fide ad eam confirmandam, & ad hereses ei oppositas refutandas, laudabile est.

Tertium est: Disputare de fide ad exercitationem ut videlicet disputando veritas intelligatur, laudabile quoque est.

Quartum est: Nullum est periculum disputare de fide coram sapientibus in fide firmis.

Quintum est: Necessarium est disputare de fide coram simplicibus & idiotis, quoties corrupti sunt in fide, aut deprauati ab hereticis.

Sextum est: Non est disputandum coram simplicibus, de rebus fidei, quoties illi non sunt in fide firmi aut titubantes.

Ultimum est, Clericis licet de fide disputare, laicis vero non licet.

**V**trum de fide liceat publice disputare. ] Haec questio materiam continet valde vtilem, & nostris etiam temporibus frequentem, & propterea cognitu necessariam. In ea more nostro, ommissis ceteris, illa tantum commemorabimus, quae in situ auctoris aptantur, cetera, quae vel inutilia sunt, vel nimis superflua, libenter omittimus.

De hac materia plene scribit Beatus Thomas, & ibidem Caietanus 2. 2. q. 10. art. 7. glossa & Doctores in c. quicumque, §. in hibemus, de heret. lib. 6. Innocen. in c. dānamus, de sum. trin. & fide catho. glos. & Doctores in c. nos ad fidem. 96. dist. Albertinus tract. de agnos. assertio. q. 17. Repertorium Inquisitorum, verbo, disputare. Simacas de catho. inst. tit. 20. idem in Enchyridio violatae religionis, tit. 3. Silvester in sum. verbo, disputatio. §. 1. & 2. eleganter & eruditè Conradus Brutus lib. 3. de heret. c. 12. 13. & 14. & lib. 5. c. 4. & lib. 6. c. 8. & alij alijs locis, & quamquam illi rem

A fufe tractens, cum a mihi videntur ad haec Emerici axiomata posse reduci, in quibus docet quid sit ex parte disputantium; item ex parte audientium singulariter considerandum, quae nos suis locis opportunè declarabimus, dummodo hoc premonuerimus, posse quamlibet fidei disputationem iniri aut cum hereticis, aut cum catholicis, de quibus singularis differemus.

c. Si enim disputet tanquam de fide dubitans, &c. ] In hoc primum axioma peccatum in primis omnes hereticos, qui disputant ad tuendam, & constituendam fidem, sed quae certa sunt in dubium reuocantes, compellunt dicere iuxta animi sui desiderium. Habet locum hoc axioma tunc potissimum, cum iam definita per Ecclesiam in dubium reuocantur, de quo loquitur I. nemo. C. de sum. tri. & fide catho. qui vero ita disputant, heretici iudicandi sunt, quoniam dubius in fide infidelis est. c. dubius. de heret. & tradit eleganter Beatus Augustinus lib. 2. de baptismo contra Donatistas, ca. 3. & refertur in c. quis nesciat. dist. 9. Hoc enim primum in disputatione de fide cauendum est, ne de his suscipiatur, quae iam definita sunt ab Ecclesia, talis enim disputatio penitus illicita est, sicut licita erat priusquam definitur. Ita docet & vere Siculus in Clem. 1. de summa trin. Antonius Butrius in c. cum Christus. de heret. & Albertinus tract. de agnos. assertio. q. 12. nu. 16. Si quid tamen obscurum in iam definitis continetur, de eo disputari poterit, ut ambiguum tollatur, & veritas clarior appareat. glossa, Archidiaconus, & Dominicus, in disto cap. quis nesciat. dist. 9.

d. Si autem disputet aliquis de fide ad confutandum errorem. ] Hoc secundum axioma superiori aduersum est, nam quantum scelus est disputando fidem labefactare, tanta laus est disputando eam tueri, errores refutare, hereticos conuincere, ut vel inuiti & oborto collo cogantur vi argumentorum victi fateri Evangelicam veritatem. hoc proximus ab initio nascentis Ecclesiae aduersus hereticos praesertim Apostoli, obseruauerunt viri sancti Hieronymus, Augustinus, & ceteri, praesertantque quotidie viri pijs & catholici tum in concilijs generalibus, tum in priuatis ciuitatibus, & verbo & opere, cum editis libris non minus valide, quam verbis viuis loquendo hereses refutant, de quo illustre exemplum extat in I. quoniam. C. de episco. & cler. Hoc Paulus diuinus respiciens, ad Titum c. 1. dixit oportere episcopum doctum esse, & amplectentem, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sua, & eos qui contradicunt arguere.

E Sed cum haec disputatio publice cum hereticis suscipitur, multa concurrere debet, nempe ut a doctis suscipiatur, coram doctis peragatur, & ut necessaria ad eam rem obseruentur, causa, locus, & tempus, modus, & alij circumstantie, de quibus optime Conradus Brutus lib. 3. de heret. ca. 12. cum sequens nec enim temere suscipiende sunt cum hereticis contentiones, nam ut optime scripsit Tertullianus in libros de prescriptionibus hereticorum, ex disputatione cum hereticis suscepta, raro ipsi conuertuntur, immo audaciores & pertnaciores efficiuntur.

Non licet disputare de fide in dubium reuocantes, compellunt dicere iuxta animi sui desiderium. Habet locum hoc axioma tunc potissimum, cum iam definita per Ecclesiam in dubium reuocantur, de quo loquitur I. nemo. C. de sum. tri. & fide catho. qui vero ita disputant, heretici iudicandi sunt, quoniam dubius in fide infidelis est. c. dubius. de heret. & tradit eleganter Beatus Augustinus lib. 2. de baptismo contra Donatistas, ca. 3. & refertur in c. quis nesciat. dist. 9. Hoc enim primum in disputatione de fide cauendum est, ne de his suscipiatur, quae iam definita sunt ab Ecclesia, talis enim disputatio penitus illicita est, sicut licita erat priusquam definitur. Ita docet & vere Siculus in Clem. 1. de summa trin. Antonius Butrius in c. cum Christus. de heret. & Albertinus tract. de agnos. assertio. q. 12. nu. 16. Si quid tamen obscurum in iam definitis continetur, de eo disputari poterit, ut ambiguum tollatur, & veritas clarior appareat. glossa, Archidiaconus, & Dominicus, in disto cap. quis nesciat. dist. 9.

d. Si autem disputet aliquis de fide ad confutandum errorem. ] Hoc secundum axioma superiori aduersum est, nam quantum scelus est disputando fidem labefactare, tanta laus est disputando eam tueri, errores refutare, hereticos conuincere, ut vel inuiti & oborto collo cogantur vi argumentorum victi fateri Evangelicam veritatem. hoc proximus ab initio nascentis Ecclesiae aduersus hereticos praesertim Apostoli, obseruauerunt viri sancti Hieronymus, Augustinus, & ceteri, praesertantque quotidie viri pijs & catholici tum in concilijs generalibus, tum in priuatis ciuitatibus, & verbo & opere, cum editis libris non minus valide, quam verbis viuis loquendo hereses refutant, de quo illustre exemplum extat in I. quoniam. C. de episco. & cler. Hoc Paulus diuinus respiciens, ad Titum c. 1. dixit oportere episcopum doctum esse, & amplectentem, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sua, & eos qui contradicunt arguere.

E Sed cum haec disputatio publice cum hereticis suscipitur, multa concurrere debet, nempe ut a doctis suscipiatur, coram doctis peragatur, & ut necessaria ad eam rem obseruentur, causa, locus, & tempus, modus, & alij circumstantie, de quibus optime Conradus Brutus lib. 3. de heret. ca. 12. cum sequens nec enim temere suscipiende sunt cum hereticis contentiones, nam ut optime scripsit Tertullianus in libros de prescriptionibus hereticorum, ex disputatione cum hereticis suscepta, raro ipsi conuertuntur, immo audaciores & pertnaciores efficiuntur.



tur: firmi in fide fatigantur, infirmi capiunt, & medijs cum scrupulo dimittuntur. & Augustinus contra Manichæum lib. 12. cap. 12. optime mouit hereticos non amare disputationem, sed cum ad eam venerint, impudentissima pertinacia quoquomodo superare contendunt. postremo quales sint hereticorum fraudes, & quomodo subtilibus interdum fallacijs disputando simplices capiant, eleganter docuit idem Augustinus super Ioannem c. 1. tract. 1. circa finem, ubi scribit, qua fraude Manichæus induxit quendam fateri argumentando corporalia non à Deo, sed à diabolo fuisse creata.

c Vel etiam ad exercitium laudabile est. Terrium hoc axioma catholicos solum respicit, qui sepe de rebus fidei secum disputant, vel inter se intra priuatos parietes, vel publice in scholis. Ceteriam in hac disputatione, tamen si in bonum finem referatur, ea sunt obseruanda, que monuit Alfonso Casirus lib. 1. cap. 19. de iusta hereticor. punitione, videlicet, ne hereticis, scandalose, aut alijs eiusmodi propositiones causa exercitationis inquam defendantur, id quod vetuisse etiam videtur Leo decimus in Bulla incipiente, Exurge Domine. relata in Bullario litterarum Apostolicarum pro officio inquisitionis, cum sepe contingat homines rudiores persuadere sibi id posse defendi, quod publice in scholis videtur a viris doctis disputari. Ac ne illa quidem disputanda sunt, que propter subtilitatem & difficultatem populi audientis vires excedunt, qualia sunt multa de predestinatione, libero arbitrio, & similibus: in his enim rudes homines sepe difficultatem aduersi argumenti percipiunt, solutionem autem non facile capiunt, vt ait Caietanus secunda 2. quest. 10. artic. 7. inde discedunt dubij, & interdum euadunt heretici. Sed his incommodis facile occurrunt qui disputationibus presunt, aut publico munere funguntur, ne videlicet talia absque necessitate & incompetenter disputari permittant.

Illud postremo in his disputationibus catholicorum obseruandum est, ne quid irreligiosè dicatur, ne scommata aut dicteria scurriliter proferantur, ne quid superbe ad inanem gloriam asseratur: sed omnia in unum finem dirigantur, vt veritas in obscuris, & Dei gloria potissimum queratur.

Iam que de vanis, incertis, & periculosis propositionibus non disputandis proxime docui, cum agitur de rebus diuinis, & ad fidem spectantibus: eadem intelligenda sunt & obseruanda ab alijs artium professoribus, veluti philosophis, medicis, & mathematicis; ab his enim occasione eius auctoris quem profitentur, nullo modo disputanda sunt que cum fide pugnant ea vel asserendo, vel in dubium reuocando, sed circa ea obseruandum est id quod cauit Leo decimus Pont. Max. in concilio Lateranensi sessio. 8. rescripto incipiente: Apostolici regiminis. Quod est in Bullario litterarum Apostolicarum pro officio sanctissime inquisitionis.

f Et quidem coram laicis in fide firmis nullum periculum est disputare de fide. Hoc quartum axioma illos respicit, quorum gratia suscipitur disputatio, siue coram quibus transgiguntur: nam si firmi in fide sint, tantum abest, vt

A vllum sit periculum, immo magis in fide confirmantur, cum per disputationem veritas magis elucescat, & diuinorum mysteriorum cognitio clarius pateat.

g In primo casu necessarium est publice disputare de fide. Hec quinta preceptio etiam ad audientes refertur: tunc enim necessarium est coram rudibus disputare, cum illi ab hereticis male persuasi sunt in his que ad fidem spectant, id quod sepe contingere docet rerum experientia: nam per hanc disputationem simplices in fide confirmantur, & hereticis precluditur omnis fallendi via. Verum in hac disputatione nonnulla etiam obseruanda sunt. Primum, vt per viros idoneos & litteratos transigatur, qui sint in Philosophia & Theologia probe versati, ut sciant aduersariorum rationes discutere, & refellere, & contrarias veritates optimis argumentis roborare, vt ait Caietanus 2. 2. quest. 10. artic. 7. neque enim ita est agendum vt in dubium reuocentur catholice veritates, sed vt firmissime statuatur, & aduersarij conuincantur, iuxta doctrinam traditam per Ioannem Imolensem in cap. damnamus. de summa Trinitate & fide catho. quam sequitur Alberti. de agnos. assert. q. 13. num. 21.

C Iam præter eruditionem, illi etiam deligendi essent ad hoc munus subeundum, qui vita probati, in corruptis moribus, aut sanctitate conspicui essent, quibusque à populo multum tribuatur: nam illorum sermones efficaciores sunt ad persuadendum, quorum vita, dicta eorum comitatur. Difficiliter enim poterit litteratus rudibus labe hæresis infectis persuadere, simplicem fornicationem esse peccatum, si eum noscant meretricio turpem vitam ducere: nam cuius vita despicitur, consequens est, ut eius predicatio contemnatur, ut dicit Benedictus XI. in extrauagan. inter cunctas. §. Verum quia. tit. de priuilegijs. inter communes. Denique is etiam esset ad congreiendum eligendus, qui nunquam de fide male sensisset, aut per Inquisitores fuisset vel inquisitus vel punitus: nam horum etiam sermones propter ueteris peccati recordationem inualidiores uidentur ad persuadendum.

h In secundo vero casu periculosum est publice disputare de fide coram simplicibus. Peultima hac preceptio etiam ad audientes refertur, quibus, si nullas hereses audierunt, nullarum est recordatio proponenda, ne instigante Satana, dicant dubitare de eo, quod antea firmiter credebant; quoniam ut paulo antea dicebamus, difficultates & obiectiones contra fidem melius à rudibus percipiuntur, quam intelligentur earundem difficultatum solutiones.

i Laicis autem, & præsertim illiteratis non licet. Postremum hoc axioma à quibus sit de fide disputandum, docet: nam clericis licet, laicis non licet quemadmodum & de predicando uerbo Dei iura disponunt. cap. cum ex iniuncto, & cap. sicut in uno. de heret. & dixi plene infra par. 2. super cap. cum ex iniuncto.

Sed illud est hic inquirendum, an prohibeatur indistincte omnibus laicis de fide disputare? Ac iura quidem ubique inbibent indistincte laicis personis;

In disputatione de fide suscepta ad infirmos confirmandos, quid obseruandum.

Quo laicis sit prohibitum de fide disputare.



ne publice vel privatim de fide disputare audeant. A  
c. 3. s. inhibemus. de here. lib. 6. c. cum ex inuictio.  
& c. sicut. de heret. l. nemo. C. de sum. trin.

Et Caietanus apud Beatum Thomam 2. 2. q. 10. artic. 7. occurubat huic dubitationi, dicens, ideo disputare de fide laicis prohiberi, quoniam ut plurimum laici sunt illiterati: leges autem de illis feruntur, quae communiter contingere solent, h. nam ad ea. ff. de legibus. si tamen reperirentur laici litterati possent de fide disputare, quotiens is casus occurreret, unde non prohibemur a praelatis quin laici de fide disputent.

Albertinus vero tract. de agnos. assert. q. 13. nu. 5. & seq. audebat assertit laicis indistincte prohiberi disputare de fide, non quia illiterati sunt, sed quia laici sunt, cum proprie & uere loquendo laicus is in iure dicatur, qui clericus non est, siue sit litteratus, siue illiteratus, & quemadmodum iura prohibent etiam laicis litteratis predicare, ut dixi infra par. 2. super dicto c. cum ex inuictio, ita etiam prohibent eisdem de fide catholica disputare, atque hac quidem sententia de iure uerior mihi uidetur.

Quot modis  
suscipiuntur  
disputationes  
de fide.

Verum ut hac apertius intelligantur, sciendum est, bifariam suscipi posse disputationem de fide. Primo serio, vel cum haereticis, vel inter catholicos, ad discernendum aliquid, quod ad fidem pertineat, & hoc modo omnibus laicis inhibendum est disputare de fide: visum est enim has disputationes, de rebus sacris suscipiendas, per ecclesiasticas & sacras quoque personas esse transigendas; hinc videmus in concilijs in quibus cause fidei tractantur, & multa prius disputatione procedenti examinantur, laicorum partes, aut nullas unquam, aut raras fuisse. indignum enim uidetur, presentibus Dei sacerdotibus, laicos de fide tractare, si tamen alicuius laici insignis esset eruditio (ut plerumque contingit) non esset tunc absurdum eum serio audire de fide disputantem, praesertim casu necessitatis, ut in partibus propinquis haereticorum terris, tunc enim laicus posset disputare, neque hac perirent communem legem inhibentem laicis ne predicent, cum sint casus singulares, & necessitas legem excludat. Secundo potest suscipi disputatio de fide, non serio, sed ficta, nempe honoris & exercitationis causa, qua ratione non est prohibendum laicis disputare, ut optime admonet Caietanus apud Thomam 2. 2. quaest. 10. art. 7.

Omnis disputatio de fide, tribus de causis suscipitur.

Ex omnibus supradictis haec summa colligitur, omnem de fide disputationem tribus de causis suscipi posse, aut ut simpliciores in veritate instruantur & confirmantur, impij vero conuicti reducantur, deceptique ab illis, ab erroribus liberentur. Secundo ut de uero scripturarum sensu disceptetur, non reuocando in dubium iam definita & sancita per Ecclesiam, sed dubia in eis reperia declarando. Tertio, ut controuersia dogmatum inter catholicos & haereticos componantur. Ex quibus duo postrema per maiores Ecclesiae iudices sunt absoluenta: primum uero per inferiores catholicos ecclesiasticos potest transigi, ubi ea sunt obseruanda quae erudite tradit Conradus Brunus lib. 3. de haeretic. cap. 12.

De probatione mysteriorum fidei per rationes.

S Y M M A R I V M.

- 1 Ex creaturis in Dei notitiam natura nos ducit.
- 2 He uere unitatem essentiae, non personarum distinctionem ostendunt.
- 3 Fidei bifariam derogat qui naturali ratione eius mysteria probare conatur.
- 4 Probanda sunt ergo auctoritatibus, & c.
- 5 Nec trinitatis, nec Dominice incarnationis mysteria possunt naturali ratione demonstrari.
- 6 Qua arte & modo sit cum hostibus fidei disputandum.
- 7 Quae contra fidem opponuntur, uera esse nequeunt.
- 8 Rationes, quae a Sanctis afferuntur quales sunt.
- 9 Quod ab uno scitur, contingit ab alio credi. supra etiam nu. 7.
- 10 Rationes pro fide quomodo illius meritum non imminuant.

**V**ND EC IMA questio est, Vtrum derogat fidei, & consequenter liceat fidei asserere, quod ad probandum mysterium Trinitatis, & cetera quae sunt fidei, possent adduci rationes naturales demonstratiuae necessariae, & cogentes?

Ad hanc respondemus iuxta mentem S. Thomae in diuersis eius dictis. Primo namque, in prima parte Summae, q. 32. ar. 1. dicit sic.

1 Respondeo, quod impossibile est per rationem naturalem ad cognitionem Trinitatis diuinarum personarum peruenire. Ostensum est enim supra, quod homo per rationem naturalem in cognitionem Dei peruenire non potest, nisi ex creaturis: creaturae autem ducunt in cognitionem Dei sicut effectus in causam. Hoc igitur solum ratione naturali de Deo cognosci potest, quod competere ei necesse est secundum quod est omnium entium principium. Et hoc fundamento vsi sumus supra in consideratione Dei virtus autem causatiua Dei, est communis toti Trinitati, unde pertinet ad unitatem essentiae, non ad distinctionem personarum.

2 Per rationem igitur naturalem cognosci possunt de Deo ea, quae pertinent ad essentiam unitatem, non autem ea quae pertinent ad distinctionem personarum.

3 Qui autem nititur probare Trinitatem personarum ratione naturali, fidei dupliciter derogat. Primo quidem, quantum ad dignitatem ipsius fidei quae est, ut sit de rebus inuisibilibus, quae ratione humanam excedunt, unde dicit Apostolus ad Hebr. 11. quod fides est de non apparentibus. Secundo, quantum ad utilitatem trahendi alios ad fidem. Cum enim aliquis ad probandum fidem inducit rationes, quae non sunt cogentes, cadit in irrisionem infidelium. Credunt enim quod huiusmodi



iusmodi rationibus inuitamur, & propter eas credamus quæ sunt fidei.

4 Ea igitur, quæ fidei sunt, tentanda non sunt probari, nisi per auctoritates his, qui auctoritates suscipiuntur, apud alios vero sufficit defendere non esse impossibile quod prædicat fides. Vnde Dionysius dicit 2. cap. de diuin. nomi. Si aliquis est, qui totaliter eloquijs resistit, longe erit a nostra philosophia: sed si ad ueritatem eloquiorum, scilicet sacrorum, respicit, hoc etiam nos ca-

lib. 1. non longe à principio. lib. 1. de fide cap. 5.

none utimur, vnde dicit Hilarius de trinit. Non putet homo intelligentia sua generationis sacramentum posse consequi. Ambrosius etiam dicit, Impossibile est generationis scire secretum: mens deficit, vox silet.

5 Et si non potest probari per rationem naturalem mysterium Trinitatis, consequenter nec possunt probari per rationem naturalem mysteria Filij Dei Patris: utpote, quod Dei Filius fuerit incarnatus, passus, mortuus, & sepultus: & sic de alijs Christi misterijs, & Ecclesie sacramentis: quæ sacramenta omnia fluxerunt a Dei Filio Domino Iesu Christo.

6 Secundo eadem parte, quæstio. 1. artic. 8. dicit sic: Sacra doctrina cum non habeat superiorum, disputat contra negantem sua principia, arguendo quidem si aduersarius aliquid concedit eorum, quæ per diuinam reuelationem habentur, sicut per auctoritates sacre doctrinæ disputat contra hereticos, & per unum articulum contra negantes alium. Si vero aduersarius nihil concedit eorum, quæ diuinitus reuelantur, non remanet amplius uia ad probandum articulos fidei per rationem: sed ad soluendum rationes, si quas inducit contra fidem.

7 Cum enim fides infallibili ueritati innitatur, impossibile autem sit de uero demonstrari contrarium, manifestum est, probationes, quæ contra fidem inducuntur, non esse demonstrationes, sed solubilia et argumenta. Et infra eadem parte q. 2. artic. 2. in solutione 1. argumenti dicit sic. Deum esse, & alia huiusmodi, quæ per rationem naturalem nota possunt esse de Deo, ut dicitur Roma. 1. non sunt articuli fidei, sed præambula ad articulos. Sic enim fides præsupponit cognitionem naturalem, sicut gratia naturam, & ut perfectio perfectibilem, nihil tamen prohibet illud, quod per se demonstrabile & scibile est, ab aliquo accipi ut credibile, qui demonstrationem non capit.

8 Tertio 2. q. 1. arti. 5. in solutione secundi argumenti dicit sic. Dicendum, quod rationes, quæ inducuntur a sanctis ad probandum ea, quæ sunt fidei, non sunt demonstratiuæ, sed persuasiones quadam manifestantes non esse impossibile quod in fide proponitur, vel procedunt ex principijs fidei, scilicet ex auctoritatibus sacre scripturæ: sicut Dionysius dicit 2. cap. de diuin. nomin. Ex his autem principijs ita probatur aliquid apud fideles, sicut etiam ex principijs naturaliter notis probatur aliquid apud omnes. Vnde etiam Theologia scientia est, ut in principio operis dictum est.

A 9 Et in solutione argum. 2. dicit: Ea quæ demonstratiue probari possunt inter credenda numerantur, non quia de ipsis sit simpliciter fides apud omnes, sed quia præxiguntur ad ea, quæ sunt fidei, & oportet ea saltem per fidem præsupponi ab his, qui eorum demonstrationem non habent. Et infra ead. parte q. 3. art. 10. in solutione 2. argumenti dicit sic. Dicendum, quod rationes, quæ inducuntur ad ea quæ sunt fidei, non sunt demonstrationes, quæ in uisionem intelligibilem intellectum humanum reducere possunt. Et ideo non desinunt esse non apparentia, sed remouent impedimenta fidei, ostendendo non esse impossibile quod in fide proponitur.

B 10 Vnde per tales rationes non diminuitur meritum fidei, nec ratio fidei, sed rationes demonstratiuæ inductæ ad ea, quæ sunt fidei præambula, non tamen ad articulos, & si diminuant rationem fidei, quia faciunt esse apparens illud, quod proponitur, non tamen diminuant rationem charitatis, per quam uoluntas est prompta ad illud credendum, etiam si non appareret. Et ideo non diminuitur ratio meriti. Ea etiam quæ reputantur fidei siue in consideratione hominis, siue in exteriori persecutione, in tantum augent meritum fidei, in quantum ostenditur uoluntas magis prompta & firma in fide. Et ideo martyres maius meritum fidei habuerunt non recedentes a fide propter persecutiones, & etiam sapientes maius meritum fidei habent non recedentes a fide propter rationes philosophorum, vel hereticorum contra fidem inductas: Sed ea quæ conueniunt fidei, non semper diminuant promptitudinem uoluntatis, ad credendum. Et ideo non semper diminuant meritum fidei.

Hæc quæ nunc sequuntur, & habet beatus Thomas 2. 2. q. 2. art. 10. ad 3. argum.

Q V A E S T I O XII.

De protestatione facta ab errante circa fidem.

S V M M A R I U M.

- 1 Credibilia in triplici sunt differentia.
- 2 Primi ordinis credibilia fidelis quisque nosse debet.
- 3 Minoribus quæ notitia de articulis fidei sufficiat.
- 4 Mediotres quænam scire oporteat.
- 5 Maiores plura scire tenentur, quam alij.
- 6 Quo maiorem gradum quis obtinet, eo plura sciat oportet.
- 7 Credibilia secundi ordinis, & quomodo hæc credere sit necessarium.
- 8 Ab omnibus credendum est uera esse quæcumque in sacris literis continentur.
- 9 Credibilia tertij ordinis, & de ijs quid oporteat credere simplices.
- 10 Quid Mediocres, ut Clericos, Curatos, Religiosos.
- 11 Quid Maiores, ut Inquisitores, & Episcopos.
- 12 Protestatio generalis non prodest neganti quæ scire tenetur.

lib. 1. non longe à principio. lib. 1. de fide cap. 5.



13 Prodest autem neganti ea, quæ non tenentur explicitè credere.

14 Qui ab inquisitore satis instructus veniit veritatem catholicam amplecti, sua protestatione non adiuvatur.

15 Cauti sint inquisitores, & perspicaces in dignoscendis hereticorum fallacijs.



**VODECIMA** quæstio est, Vtrum asserens & protestans, quod credit omne illud quod credit & profitetur sancta mater Ecclesia; negat tamè explicite aliquem fidei articulum, seu aliud ad fidem pertinens; an talis protestatio generalis ei sufficiat ad salutem, & adiuet protestantem.

Ad hanc respondemus iuxta mentem S. Thomæ in 3. sententiarum dist. 25. & in 2. q. 1. & 2. in pluribus locis, quod credibilia sunt in triplici differetia. Primo namque sunt quædam, quæ per se, & directè sunt credibilia: ut pote, quia sunt totius nostræ fidei Christianæ principia prima, & fundamenta, & ista sunt articuli fidei, quæ sunt totius nostræ credentis rudimenta.

2 Et hæc tenetur quilibet fidelis credere explicitè in genere tamen, ut scilicet credat quod omnes articuli in generali, et quilibet in speciali sint veri & nullus eorum est falsus. Explicite autem articulum vnum ab alio scire distinguere, & quemlibet singillatim & distinctè explicite credere non tenetur omnis, sed quilibet secundum magis & minus, prout congruit eius statui & officio, cui præest, & in quo est.

3 Nam minores inferiores, etiam simplices, ut communes laici tenentur ad credendum explicite Christi humanitatis mysteria: quæ sunt uia pertingendi ad beatitudinem, & salutem: Quia ut dicitur Act. 4. Non est aliud nomen sub cælo, nisi Christi, datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri: propter quod tenentur explicite credere Christi mysteria, præsertim illa, de quibus solennizat Ecclesia; ut pote, quod Dei filius fuit conceptus de Spiritu sancto, in Maria semper virgine incarnatus, quod fuit de virgine natus, quod fuit passus, mortuus, & sepultus, quod descendit ad inferos, quod resurrexit tertia die, quod ascendit ad cælum, & quod ad iudicium est venturus. Et cum non possit credi explicite, quod Dei Patris Filius fuerit de Spiritu sancto incarnatus, absque credentia Dei Patris, Dei Filij, & Dei Spiritus sancti, & per consequens Trinitatis: ideo omnes, etiam simplices, tenentur credere explicite Trinitatis mysterium, hoc est, quod sunt tres personæ diuinæ, Pater & Filius, & Spiritus sanctus. Vnde Matth. ult. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: Et de huiusmodi explicita credentia Trinitatis, examinatur quilibet in baptismo. Inter laicos etiam simplices est gradus assignare, quia ad amplius credendum tenentur tamen laici literati, quam illiterati.

† al. perueniendi.

A Et inter illiteratos ad ampliora credenda tenentur illi, quorum auribus Dei verbum in Ecclesia quotidie prædicatur, quam rustici, qui rarius audiunt verbum Dei, sed omnes tenentur ad articulos humanitatis, & etiam Trinitatis.

4 Mediocres vero, ut clerici, & curati, ac omnes religiosi, quorum est verbo, vel facto de credendis, & agendis simplices erudire, tenentur ad explicitam credentiam cuiuslibet articuli singillatim, et ad aliqualem articulorum declarationem, & ad credentiam extensorem: non æqualiter tamen, sed secundum magis & minus, prout congruit eorum officio, cui præsent. Nam ad plus tenentur clerici curati, quam non curati: & ad plus religiosi quibus incumbit ex officio verbum Dei clero & populo prædicare, & confessiones audire, quam religiosi, quibus hoc non incumbit. Quare subtilitates & consideraciones circa mysteria Christi incarnationis, & passionis & huiusmodi, tenentur mediocres magis & minus explicite credere, secundum quod conuenit statui vniuscuiusque.

5 Maiores autem, utpote Prælati Ecclesiæ, & Rectors, Magistri sacre Theologiæ, & Doctores, quorum est mediocres per se, & eis medianibus, minores & simplices erudire. Sicut Angeli primæ hierarchiæ, & his medianibus, illos terræ & inferiores illuminare, ut dicit Dionysius 12. de cælesti hierarchia: Isti enim superiores in Ecclesia, & maiores magis expressam fidem & cognitionem tenentur habere de omnibus & singulis fidei articulis, & Ecclesiæ sacramentis, & eorum declarationibus, & expositionibus ac fidei subtilitatibus. Vnde 1. Petri. 3. Parati semper ad satisfactionem omni poscenti uos rationem de ea, quæ in uobis est spe. Non æqualiter tamen.

6 Nam ad plus tenentur Pontifices, quam Abates, cum sint superiores, & ad plus prauitatis hæreticæ Inquisitores, quam Magistri & Doctores, cum sint fidei iudices: & plus quam omnes, summus Pontifex: ad quem pertinet ea quæ sunt fidei sententialiter determinare inconcussa fides, & ad quem sunt maiores & difficiliore quæstiones fidei & Ecclesiæ deducendæ ut habetur in decretis dist. 44. † Vnde Dominus dicit Petro, ut patet Luca 22. quem summum Pontificem constituit, Ego pro te rogavi Petre, ut non deficiat fides tua; & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos.

7 Secundo sunt quædam credibilia, quæ directè, & per se non sunt credibilia, sed potius indirectè, quia ad eorum negationem et corruptionem sequitur negatio & corruptio fidei articulorum omnium, ut sunt illa alia a fidei articulis, quæ in sacra scriptura, hoc est in libris canonicis, seu in Biblia continentur: cum ab Ecclesia approbentur: De quibus dicit Augustinus † ad Hieronymum: Solum, inquit, eis libris, qui canonici appellantur, didici hunc honorem deferre, ut nullum auctorem eorum scribendo errasse aliquid firmissime credam: alios autem ita lego, ut licet sanctitate polleant, non ideo uerum

† lib. 6. † Ioan. de uer.

† Non. tur. cap. 24. c. 1. tra de b. & eius. c. u.

† Vide. data. supra. Aug. extra. quam. refer. E. refer. In Cler. dand. hoc. cum. Al. Ep. mul. sis. refer. Eym.



rum putem, quia ipsi ita scripserunt. Et ista credibilia, quae ita continentur in sacra scriptura, a fidei articulis alia: ut pote, quod Abraham duos filios habuit: vel, quod Ioseph Iponus Mariae fuerit, & similia, non tenetur quilibet explicitè credere talia sigillatim, sed solum tenetur credere implicite in preparatione animi, ut sit paratus credere quicquid in diuina scriptura continetur: attamen tuac tenetur quilibet explicitè credere, quando ei constiterit, quod in diuina scriptura talia continentur; & per illum vel illos, ad quem vel quos pertinet, deducum fuerit coram eo.

8 Vnde quilibet tenetur explicitè credere, quod omnia quae sunt in sacra scriptura, sunt vera: quia diuinitus reuelata. An autem ista vel illa in sacra scriptura contineantur (loquendo de alijs fidei articulis) tenentur isti vel illi, magis vel minus scire; & per consequens illa credere, prout eorum statui & officio congruit, ut de primis credibilibus fuit dictum.

9 Tertio sunt quaedam credibilia alia, quae nec sunt fidei rudimenta, nec clare ponuntur in dicta sacra scriptura, sed sunt per Ecclesiam ex illis aut istis deducta, ut fidei consona, ac determinata ut de fide credenda, ut pote quod Spiritus sanctus procedat a Patre & Filio vnica spiratione, & non duabus: & ab eis tanquam ab vno principio, non duobus: ut habetur de sum. Trini. & sid. catho. ca. fidei. Et quod Dominus Iesus habuit aliqua cum Apostolis in communi: ut in extrauaganti, Cum inter nonnullos. Et similia. Et huiusmodi credibilia per sanctam Ecclesiam determinata & approbata, ut fide tenenda, non tenentur minores explicitè credere: sed bene implicite, & in animi preparatione, ut credant omne id verum esse & fide tenendum, quod ut fide tenendum est per Dei Ecclesiam approbatum.

10 Mediocres autem, qui, ut praedicitur, habent simplices erudire, tenentur aliqua de huiusmodi credere explicitè; non tamen omnia talia credibilia singulariter, nec omnes aequaliter, sed secundum quod congruit eorum statuti, & eruditioni, qua habent simplices informare: Ut omnes tenentur explicitè credere, quod animae iustorum decedentium, qui non peccauerunt, ut paruulorum: vel si peccauerunt, hic vel in purgatorio plene satisfecerunt, euolauerunt ad caelos, extremo iudicio minime expectato: iuxta Ecclesiae determinationem, ut de fide factam, ut in extrauaganti Benedicti XI. quae incipit, Benedictus. Sed Curati & Religiosi, quibus incumbit ex officio praedicare: & confessiones audire, tenentur explicitè credere, quod usura est peccatum iuxta determinationem ut de fide factam, extra de usuris, Ex graui. Et similia.

11 Maiores autem, & praesertim Inquisitores haeretica prauitatis Pontifices, & maxime Pontifex summus, tenentur credere explicitè credibilia omnia talia, per Ecclesiam ut fide tenenda determinata, & approbata: cum eis incumbat

A ex officio, eos, qui huiusmodi de fide factas per Ecclesiam determinationes non admittunt, seu eis non credunt, vel contradicunt, punire, & sententialiter iudicare. Patet igitur de tribus credibilibus antedictis, & qui tenentur, vel non ad explicitam credentiam eorumdem.

12 Nunc igitur ad quaestionem, de qua quaeritur, Respondemus, quod taliter asserens & protestans in genere, sed negans in specie, vel negat id, quod ipse explicitè tenetur credere, uel non. In primo casu talis protestatio generalis non ei sufficit ad salutem, nec adiuuat protestationem. Vnde si simplex laicus protestetur ut est dictum, negat tamen expresse Dei Filium esse in carnatum, vel passum, cum hoc teneatur explicitè credere, talis protestatio non iuuat eum. Eodem modo si Graecus protestetur, ut prius: negat tamen expresse & deliberate Spiritum sanctum procedere à Patre, & Filio, ut ab uno principio, & vnica spiratione: seu Dominum Iesum Christum, habuisse aliqua cum Apostolis in communi; talis protestatio non ei sufficit ad salutem, nec adiuuat protestationem: & praesertim si taliter protestans negat uocatus coram fidei iudice cum pertinacia: tunc enim negotium quam plurimum aggrauatur.

13 In secundo a vero casu, quando scilicet protestans taliter, ut est dictum, negat illud, quod explicitè credere non tenetur: dicimus quod si negat, non coram iudice fidei, seu si coram eo, antequam per eundem sit informatus, quod istud quod negat, sit contra fidem, paratus tamen credere, ut per eundem fidei iudicem fuerit informatus: in quolibet casu talis protestatio ei sufficit ad salutem, & adiuuat protestationem, & causa est, quia ad amplius non tenetur. Vnde Augustinus ad Glorium, & Eleusum, & habetur transumptiue 24. q. 3. Qui sententiam suam quamuis falsam, atque peruersam, nulla pertinaci animositate defendunt, praesertim quam non audacia suae praesumptionis pepere- runt, sed a seductis, atque in errorem lapsis parentibus acceperunt, quaerunt autem cauta sollicitudine ueritatem, corrigi parati cum inuenerint, nequaquam sunt inter haereticos deputandi.

14 Si autem negat coram iudice fidei, postquam est per eundem iudicialiter informatus, quod illud, quod negat, est contra fidem, & adhuc in tali negatione pertinaciter, & contumaciter perseuerat; talis protestatio generalis sic protestanti non sufficit ad salutem, nec adiuuat protestationem: immo reddit eundem haeticum pertinacem, quamdiu in negatione huiusmodi perseuerat iuxta c. Ad abolendam. §. praesentis, extra de haereticis. & iuxta c. Super quibusdam, extra de verbo. sign. Vnde August. contra Manicheos, & recitatur 24. q. 3. Qui in Ecclesia Christi morbidum aliquid paruumque sapiunt, si correpti, ut sanum rectumque sapiant, resistunt contumaciter, suaque pestifera & mortifera dogmata emendare nolunt, sed defensare persistunt, haeretici sunt. Tales enim haeticorum

† al. Curatus

† al. & pertinacia subsecquatur. † al. similiter.

† Cap. Dixit Apostolus.

† Cap. qui in Ecclesia.

† lib. 6. † Ioan. xxii. de uerb. sign.

† Videto nota super hac extrauaganti, quam p. 2. capitulum refert Eymericus. In Clement. 9. in dandis hoc fingit. Al. Episcopus malum si reseruat. Eymericus



corum protestationes, quo animo dicantur, prudenter est à fidei iudicibus indagandum: nam ut dicit Hieronimus in epistola ad Pammachium, frequenter heretici dum coguntur subscribere; ne de Ecclesia expellantur, suum errorem paliant fictis verbis, & ea temperant, & ordine vertunt, ut catholicam credantur tenere sententiam: & quam se tenere fictis verbis simulant, corde negant, & quod sermone coguntur dicere, mente damnant: etsi quando aperta blasphemia publice auribus fuerit reuelata & viderint contra se audientium turbam circumfremere; tunc simplicitate simulata dicunt audiuisse se primum, & magistrum dicere nesciunt, cumque eorum scripta tenentur, voce negant, quod literis profiterentur.

15 Et ideo cum tenentes doctrinam hereticam protestantur, quod non intendunt dicere contra fidem, & Ecclesiam determinationem, non faciliter tali protestationi est standum; sed subtiliter inquirendum, ne hereticorum decipiat disciplina, quoniam frequenter reperiuntur est, quod asserunt fidem esse, quod ipsi credunt, & suam sectam dicunt Ecclesiam, ut dicit Augustinus contra Donatum. Unde cum catholicus audit fidem & Ecclesiam, intelligit fidem catholicam, & Ecclesiam Romanam, hereticus vero intendit fidem, suam heresim; & Ecclesiam, suam sectam: contra quam dicere non intendit.

## COMMENT. XXVI.

**O** Missa questione XI. In qua nulla occurrit difficultas ad institutum nostrum spectans, cum eius materia Theologorum sit propria, quam disputant lib. 1. sentent. distinct. 3. & Scotus quodlibet 14. & Beatus Thom. lib. 1. aduersus gentiles c. 14. & seq. ad questionem hanc ultimam de protestatione, qua valde utilis & frequens est, accedo in qua Eymericus eleganter docet, quando protestatio precedens inuert protestationem in fide errantem. Is vero more suo priusquam questionem respondeat, multa prefatur, inde tribus assertionibus rem absoluit.

Prima est: Qui protestatur generaliter se credere & tenere quod tenet & credit Ecclesiam, si postea negat id quod explicitè credere tenetur, non excusatur per talem protestationem.

Secunda est: Protestatio generalis eum tuetur qui negat id quod explicitè credere non tenetur, si tamen sit paratus obedire legitimo monitori, & post monitionem errorem deposuerit.

Tertia est: Si post legitimam monitionem, is qui protestatur, in errore perseverat, tunc eum non defendit precedens protestatio, immo ipsam reddit hereticum pertinacem.

De materia protestationis qui scripserint.

De materia protestationis agunt fere omnes recentiores, qui in hereticos scripserunt. Albertinus tract. de agnos. assertio. quest. 12. & q. 29. nu. 13. Simancas de catho. instit. tit. 55. idem in enchyridio violatæ religionis. tit. 50. Ioannes Roias tract. de heretic. par. 1. num. 62. & Alfonsus Casirus lib. 1. c.

11. de insula heretico. puniatio. Gerson tract. de protestatione, Vmbertus Locatus in opere iudiciali, verbo credibilia. num. 6. versicu. si autem, ac veteriores etiam iuris interpretes nonnulla de protestatione dixerunt, Bartolus in rub. de sum. Trini. & fide catho. Cardinalis in Clement. 1. de heret. §. porro Bartholomæus Cepolla cautela quadam, incipiente, Bonum & vrile. Alberticus tract. de statutis p. 4. q. 3. 2. & alij quos prudens omitto.

Et quia pauca quedam de protestatione sum traditurus, ad illiusrandum hunc auctoris locum, nolo negligere protestationis virtutem, quam viri sancti, ut mox dicam, amplexi sunt. Quoniam ergo in his commentarij multa & varia scripturi sumus de rebus grauissimis & maximis, in quibus interdum vel ob imperitiam, & iudicij imbecillitatem, vel ob insuperabilem difficultatem, aut alias causas, quas fert humana conditio, labi & hallucinari contingit: ingenuè fateor atque protestor, me nusquam uoluisse discedere a fide catholica, quam Romana. & Apostolica profiteretur Ecclesia, cui diuinitus nunc constitutus preest Gregorius XIII. Pont. Max. nec aliud quidquam dictum volo, quam quod doctrina conuenit Romanæ Ecclesie: quod damnat ipsa, libenter damno; quod approbat, constantissime tenet, & sequor: hereticos omnes abominor, hereses cunctas detestor, nec quidquam est quod magis perhorrescam quam hereses, aut hereseos susceptionem, quam nusquam existimo patienter ferendam: quoniam, ut ait sapientissime Rufinus, Est quidem gloriosum Christi exemplo iniurias tolerare, iunam tamen notam hereseos qui serat vel dissimulet, non esse Christianum. Et beatus Hieronymus ad Pammachium epistola 61. ait: Nolo in suspicionem hereseos quemquam esse patientem, ne apud eos, qui ignorant innocentiam etus dissimulatio conscientia iudicatur, si taceat. hec Hieronymus.

Sed in viam reuertor: Protestationis usus antiquissimus est & visitatus cap. hec est fides. 24. q. 1. ubi Beatus Hieronymus ait. Hec est fides, Papa Beatissime, quam in Ecclesia catholica didicimus, quamque semper tenuimus & tenemus, in qua si minus perire, aut parum caute aliquid forte positum est, emendari cupimus a te, qui Petri fidem & sedem tenes. hæc tenet Hieronymus.

Protestatio autem, de qua hic differit auctor, que in rebus fidei fieri consuevit est confessio sine confessio fidei exterius facta ad ostendendum quid inueneris de fide sentiat protestans. ita Albertinus tract. de agnos. assertio. quest. 12. nu. 2. & aliorum quidem definitiones, tamen si diuersis verbis sint concepta, re tamen ipsa cum hac consentiunt. Postquam finitio nem confirmare videtur illud Pauli ad Rom. c. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem: quoniam ad fidei veritatem & integritatem non modo est necessarium in corde firmiter credere, sed etiam oportet id exterius ostendere, quoties causa postulat, ut diximus copiose supra commentario 24. huius partis.

In primo casu talis protestatio generalis non ei sufficit ad salutem, nec adiuuat protestationem. Quoniam qui errat in his que seire debet explicitè,



placite, animi malignitate & iniquitate peccare cen-  
setur, ideoque velut consummatus hereticus habend-  
us est, cum non videatur velle captiuare intello-  
ctum in obsequium fidei. ita Gerson tract. de pro-  
testatione, considerat. 3. & Alfonsus Castrius lib. 1.  
de iusta heret. punitio. cap. 11. & optima equidē ra-  
tione ita sentiunt: nam si huiusmodi protestationes  
excusarent, liberum esset cuique quas vellet here-  
ses impune docere: & pauci inquam suere hereti-  
ci, qui huius protestationis velamine non fuerint  
conati suas hereses tegere, & prae textu pietatis ita  
defendere. Exempla vero quibus hic Emericus uti-  
tur, appositissima sunt.

**c** Eodem modo si Græcus protestetur, ut prius.]  
Ita Barcinonensis impressus, & directorum Car-  
dinalis de Gamaras, bononiensis tamen & Sabella-  
nus ita habent, Si Curatus protestetur. utraq; le-  
gitime seruari potest. nam si Græcus protestetur se ere-  
dere in genere quidquid S. Romana Ecclesia credit:  
item si curatus idem protestetur, quoniam curato  
ratione officij incumbit explicite scire, Spiritum san-  
ctum procedere a patre & Filio; & postea negent,  
non excusabuntur. ceterum propter ea quae sequun-  
tur, Græcus legendum crederem.

**d** In secundo vero casu, quando scilicet prote-  
stans taliter negat illud, quod explicite credere  
tenetur &c. ] Hi excusantur per generalem  
protestationem. & hæc secunda assertio maxime  
locum habet in idiotis & rudioribus, quos excusa-  
ri etiam ratione probabilis ignorantiae late ostend-  
imus supra, commentario 22. quest. 7. huius partis  
regula 4.

Hic tamen puto obseruandum, quod cum saepe du-  
bitetur, an aliquis etiam litteratus scire aliqua te-  
neatur, cum sint quaedam ad finem spectantia adeo  
difficilia & obscura, ut etiam doctos interdum la-  
teant. plane si in eis labatur vir litteratus multum  
sibi proderit præcedens protestatio; quia ignorantia  
potius quam animi malitia lapsus censeri debet, ut  
optime scripsit Alfonsus Castrius lib. 1. cap. 11. de  
iusta heret. punitio. quem sequitur Simancas de cat-  
hol. instit. tit. 55. num. 9.

**e** Si autem negat coram iudice fidei. ] Hæc est  
postrema assertio, eum scilicet non iuuari protesta-  
tione, immo reddi hereticum pertinacem: qui non  
vult reuocare errorem admonitus ab Episcopo vel  
inquisitore. idem docuit Emericus part. 2. quest.  
32. num. 8.

Alfonsus tamen Castrius lib. 1. de iusta heretic.  
punitio. cap. 10. versi. ex his omnibus. tenuissimis  
quibusdam rationibus conatus est ostendere Inqui-  
sitoris monitioni non esse necessario semper paren-  
dum, neque eum esse hereticum pertinacem putan-  
dum, qui inquisitori admonenti non obediret.

**e** Ceterum contraria sententia vera & communis  
est, quam profertur Bartolus, (quem Alfonsus im-  
merito reprehendit) in l. tutor quoque. §. tutores.  
notabili 1. ff. de suspectis tuto. quem sequuntur Ioā-  
nes Anania, & Felinus in rub. de heret. Cardina-  
lis in Clemēt. 1. de sum. Trinit. Melchior Canus lib.  
12. de locis theologis. cap. 10. circa finē. Palacius  
Rubius in allegatione de heresi. §. 3. ver. si ergo in-  
quisitores. Nicolaus Arelatanus trac. de heretico.

**A** notabili 10. Simancas de catho. instit. tit. 48. num.  
19. & 20. Tabiētis in sum. verbo, hereticus. §. 25.  
num. 26. quod ipsum tenuit iterum. Emericus par-  
2. quest. 33. et dixi copiose in libris de penis here-  
ticorum, ubi Bartolus ab impugnatione Alfonsi  
defendens in hunc modum intelligendū monni. Opti-  
me scripsit Bartolus posse tanquam hereticum per-  
tinacem puniri cum, qui admonenti Inquisitori non  
obtemperat, quod non est perperam aut impruden-  
ter accipiendum: sed tunc locum habet Bartoli sen-  
tentia cum inquisitor monet. ut iudex, hoc est, re ma-  
ture considerata, inspecta prius propositionum qua-  
litate, habita cum Iuris peritis exquisita delibera-  
tione: tunc enim ei pertinaciter resistere nemo potest  
sine manifesta heresi: quod qua ratione contingat,  
regulæ sequentes facile indicabunt.

**B** Sit prima: Quotiens quis incidit in heresim aper-  
te damnatam. (voco autem heresim aperte damna-  
tam, quæ vel per expressam Ecclesie definitionem  
est damnata, ut non esse purgatorium: aut cuius  
contrarium aperte in sacra scriptura continetur, ut  
Davidem non fuisse regem, & similia, aut alijs mo-  
dis) & admonitus ab inquisitore ut. reuocet erro-  
rem & postquam ostensa est ei ab eodem inquisito-  
re manifesta heresis sine condemnatione: is tamen  
non vult Inquisitori parere, profecto tanquam he-  
reticus pertinax potest condemnari: nam hoc casu  
legitime admonet, vera admonet, & iam definita  
& declarata admonet; & hoc modo potest videri  
locutus Bartolus.

Sit secunda regula: si quis heresim etiam non  
aperte damnatam asserat, & inquisitor ei, habita  
similiter (quod semper in hac tam graui causa face-  
re debet) matura consultatione cum Iuris peritis,  
euidenter (quatenus possibile est) ostendat, asser-  
tionem eam esse catholica fidei aduersam, vel quia  
communi Theologorum opinioni aduersatur, vel  
quia cum Ecclesie traditionibus pugnat, vel deni-  
que quoniam alijs modis in fide peccat, & ad here-  
sim accedit, quos enumeravi part. 2. super quest. 1.  
reus vero non vult ita monenti inquisitori obtem-  
perare, neque errorem reuocare; profecto censendus  
est hereticus pertinax. Ita Melchior Canus, & re-  
fere lib. 12. cap. 10. de locis theologis circa finem:  
& ita etiam accipi potest Bartoli & ceterorum  
prefata sententia.

Sit tertia tandem regula: Si quis per imperitiam  
seu ignorantiam in heresim labatur, (quod rusticis  
& idiotis contingere saepe solet) & is à perito in-  
quisitore, Episcopo, seu alio, cui legitime admoni-  
tionis competit officium, admonitus non vult pare-  
re, nisi sit omnino stupidus, & iudicij expertus, velut  
hereticus pertinax condemnari potest: nam in his  
quæ ad fidem spectant, imperiti in primis debent  
prompto animo maioribus iudicibus Ecclesiasticis  
obtemperare: quia etiam ratione acceptus Bartolus  
prudenter loquitur, & immerito ab Alfonso repre-  
henditur, cuius rationes velut leues libenter omit-  
to: atque his quidem modis, quos etiam precipitato  
loco Alfonsus commemorat, potuisset Bartoli sen-  
tentiam tueri.

Hactenus explicui tres de protestatione asser-  
tiones ab Emerico allatas, ad quas multæ aliæ for-  
tassis

Hereticus  
percinax est,  
qui monenti  
Inquisitori  
iudicialiter  
nō obtempe-  
rat.

Generalis  
protestatio  
enuncietur,  
qui errat in  
his quæ ex-  
plicit scire  
non obliga-  
tur.

Non iuuat  
protesta-  
tione quile-  
gitime admo-  
nitus non de-  
ponit errorē.

Inquisitori  
monitionib.  
parandum.

Prohibe  
generali  
excusati-  
ōe in his  
scire debet



tassis non difficulter reduci possent: ceterum ne quid in hac materia possit desiderari, nonnulla essent ad iungenda, quas et perfecte cognoscere oportet, inter quas una est sequens, videlicet: Protestatio contra factis non inuit, nec excusat protestantem, vt si quis verbi gratia protestetur in genere, se credere omnia que credit Ecclesia, vel in particulari, dicat se credere Messiam iam venisse, aut: cetera huiusmodi mysteria, ritu tamen Indeorum paschale agnum occidat & manducet, sabbatum colat, vel similia perpetret, non inuabitur protestatione: quia per contrarium factum recedit protestans a protestatione, glossa singularis in c. tua nos. verbo, mulierem. de sponsal. gl. in c. cu M. de const. verbo, sine preiudicio. gl. in c. otini causam. de censibus, verbo, protestatus. tradunt communiter interpretes in l. non solum. S. morte. ff. de operis noui nunciat. & in c. eum M. de constitu. Albertinus tract. de agnos. assertio. q. 12. nu. 9. quem sequitur Simancas de catho. instit. tit. 55. num. 7. tenet Gerson tract. de protestatione, considerat. 3. facit textus in c. existimat r. q. 3. ibi: Nec arbitrandum est in die iudicij, illos tantum a Dei Filio esse denegandos, qui in martyrio Christum negauerunt, sed & illos omnes, quorum opere vel sermone Christus negatus negat, vel confessus confitetur, hæc ibi. Plus enim est factis quam verbis Deum negare; vt docuit eleganter Emericus par. 2. q. 50. & ea presertimur eisque sentire: que facit, cum ex factis colliguntur.

Protestatio  
contraria factis non inu-  
uar protestan-  
tem.

A gatur voluntas. I. reprehendenda. C. de inst. & sub. tit. l. de quibus. ff. de legibus.

Rursus hic etiam erat adiungenda & illa, que con-  
tinet casum singularem, de quo in decisione Roæ  
875. incip. Accusatus in antiquis, tit. de hereticis,  
eum videlicet, qui conuicitur de heresi, quam non  
vult confiteri, etiamsi protestetur se credere, et tene-  
re quod credit & tenet Ecclesia, nihilominus velut  
negatum & impunitum tradendum esse curis  
seculari: sed de hoc Emericus ex professo videtur  
tractare p. 3. in duodecimo modo processum fidei ter-  
minandi, ideo in eum locum hæc tractatione reuer-  
ti.

Tales enim hereticorum protestationes, quo-  
animò dicantur, prudenter est a fidei iudicibus  
indagandum. Singularis est hæc Emerici admo-  
nitio, quam qui causam fidei teneat, ne decipiatur,  
animaduertant oportet: est enim iam nunc usitatissi-  
mum inter hereticos, vt ad deludendos Inquisito-  
res, & iusta eorum iudicia fugienda, facile protesté-  
tur, ut hoc velut clypeo muniti, penas euitent; quod  
fecisse Martinum Lutherum in eo opere, quod Leonis  
decimo Pontifici Maximo nuncupauit, certum est:  
quo tamen animo fuerit protestatus, paulo post insi-  
gnis illius perfidia indicauit, quam ob rem huiusmo-  
di protestationes hereticorum vulgares (cum eo-  
rum animi ab erroribus non liberentur) pertinacia-  
m plane non excludunt. Hanc vero Emerici do-  
ctrinam hoc loco transcripsit & secutus est Alber-  
tinus dicto tract. de agnos. assertio. q. 29. nu. 14.

Hereticus  
vltima  
tia in  
stando  
tot cas

FINIS PRIMAE PARTIS.

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

C Etrinam hoc loco transcripsit & secutus est Alber-  
tinus dicto tract. de agnos. assertio. q. 29. nu. 14.

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]